

Kaposvári Egyetem

A flamand gyógypedagógiai rendszer
Pályamunka

Készítette: Szabó Nóra, gyógypedagógus hallgató, BA

Témavezető: Szili Katalin, tanársegéd

Tartalomjegyzék

I. Bevezetés.....	2
I.1. Témaválasztás, motiváció.....	2
I.2. Kutatás célja.....	3
I.3. Kutatási kérdések, hipotézisek.....	4
I.4. Kutatás módszere, eszközei.....	5
II. A dolgozat központi témakörének kifejtése.....	7
II.1. A gyógypedagógiai rendszer általános áttekintése.....	7
II.2. Történelmi áttekintés.....	7
II.3. Reformjavaslatok.....	9
II.4. Célcsoportok.....	11
II.5. Anyagi támogatás a fogyatékos gyermekek családja számára.....	14
II.6. Gyógypedagógia a többségi oktatásban.....	14
II.7. Szegregált gyógypedagógia.....	24
II.8. Migráns gyermekek és az etnikai kisebbségekből érkező tanulók.....	33
II.9. Statisztikai adatok a flamand gyógypedagógiai rendszerről.....	36
II.10. A flamand és a magyar gyógypedagógiai rendszer összehasonlítása.....	37
III. Befejezés.....	40
III.1. Kutatási kérdések megválaszolása, hipotézisek bizonyítása, cáfolata.....	40
III.2. Összefoglalás, kutatási lehetőségek.....	44
IV. Felhasznált irodalom.....	47
V. Ábrajegyzék.....	49

I. Bevezetés

I.1. Témaválasztás, motiváció

A 2011-2012-es tanév őszi szemeszterében lehetőségem nyílt az Erasmus program keretein belül Belgiumban, a Katho, Katholieke Hogeschool Zuid-West-Vlaanderen Torhout-i campusán tanulni (lásd 1. sz. kép).

1. számú kép:
Katho-Reno: a Katholieke Hogeschool Zuid-West-Vlaanderen Torhout-i campusa saját fénykép

A kint töltött idő során a hétköznapi életben sok esetben találkoztam fogyatékos személyekkel, valamint a megsegítésüket segítő eszközökkel, segédletekkel, mint a vakvezető kutyák; a látássérültek utcai közlekedését segítő „vezetőkövek” a járdákon, amelyek különböző anyagból készültek, felületük eltér egymástól; azokon a vasútállomásokon, amelyeken jártam, mindenhol rendelkezésre állt speciális emelőszerkezet, amely segítségével a mozgássérült emberek könnyedén fel tudnak szállni a vonatokra; valamint a mozgássérültek számára fenntartott parkolóhelyeken jelölését szolgáló táblák egyben érzékenyítő eszközök is, ugyanis a nemzetközi jelzésen kívül egy felirat is van a táblán, amely szerint: „Ha elfoglalja a helyemet, legyen a helyemben!” (lásd 2. sz. kép).

2. számú kép:
„Ha elfoglalja a helyemet, legyen a helyemben!”
saját fénykép

Tanulmányaim során bepillantást nyertem a flamand oktatási rendszer, ezen belül a gyógypedagógiai ellátás működésébe. Előadásokat hallgattam a témáról, szemináriumokon vettem részt, valamint hétről-hétre a főiskola közelében elhelyezkedő gyógypedagógiai iskolában hospitáltam kézműves foglalkozásokon, segítettem a gyermekek munkáját.

Ezt követően döntöttem úgy, hogy több információt szerezve a flamand gyógypedagógiai rendszerről, behatóbban kívánom azt tanulmányozni. Így 2012 novemberében ismét Belgiumba utaztam, ezúttal az intézmény Tielt-i campusán végeztem kutatómunkát.

I.2. Kutatás célja

Dolgozatomban a flamand gyógypedagógiai oktatási és ellátási rendszer feltárását tűztem ki célul, mert úgy gondolom, hogy a különböző országok, közösségek rendelkezéseinek, ellátórendszereinek ismerete által saját gyakorlatunkat is hatékonyabbá tehetjük. Elsőként a flamand gyógypedagógiai ellátás történetébe engedek bepillantást nyerni. Ezt követően feltárom a folyamatban lévő reformjavaslatokat, valamint azt, hogy milyen célcsoportjai vannak a gyógypedagógiának Flandriában. Később a rendszerre vonatkozó speciális rendelkezéseket - a családok számára biztosított anyagi támogatás, a többségi és a szegregált oktatást érintő rendelkezések, a migráns és etnikai kisebbségekből érkező tanulók érdekében

tett intézkedések - fogom bemutatni. Ezt követően a flamand gyógypedagógiai rendszert jellemzését segítő statisztikákba engedek bepillantást nyerni. Végül a flamand-, és a magyar gyógypedagógiai rendszerek fő különbségeire térek ki.

I.3. Kutatási kérdések, hipotézisek

Dolgozatom megírásának kezdetén a következő kutatási kérdéseket fogalmaztam meg, valamint ezen hipotéziseket állítottam a kutatás középpontjába. Tanulmányom során arra törekedtem, hogy a kutatási kérdésekre megtaláljam a választ, valamint elegendő információval rendelkezzek ahhoz, hogy hipotéziseimet bizonyítani, vagy cáfolni tudjam.

I.3.1 Kutatási kérdések

- Kik tartoznak a gyógypedagógia körébe?
- Hány fogyatékosági kategóriát különböztet meg a flamand gyógypedagógiai rendszer?
- Léteznek-e szegregált gyógypedagógiai intézmények a fogyatékos gyermekek számára?
- Van-e lehetőség integrált oktatásra, az arra alkalmas fogyatékos tanulók részére?
- Milyen képzést szerezhetnek a fogyatékos tanulók?
- Mennyi idős koruktól kerülhetnek be a gyermekek az ellátási rendszerbe?
- Hány éves korig tanulhatnak a fogyatékos gyermekek gyógypedagógiai rendszerben?
- Milyen támogatásokra jogosultak a fogyatékos személyek, szüleik?
- Milyen támogatást igényelhetnek a fogyatékos személyeket ellátó intézmények?
- Különbözik-e a gyógypedagógiába bevont személyek köre a flamand és a magyar ellátási rendszerben?
- Mennyiben különböznek a fogyatékosági kategóriák a magyar kategóriáktól?

I.3.2 Hipotézisek

1. hipotézis: Feltételezésem szerint a flamand gyógypedagógiai rendszer integrált és szegregált keretek között is működik.
2. hipotézis: Elképzelésem szerint a gyermekek, tanulók óvodás koruktól egészen felnőtt korukig gyógypedagógiai ellátásban részesülhetnek.

3. hipotézis: Feltevésem, hogy a flamand és magyar gyógypedagógiai ellátás rendszerét segítő intézményrendszerek kialakítottsága azonos képet mutat.

I.4. Kutatás módszere, eszközei

Az Erasmus programban eltöltött idő során hétről-hétre a torhouti Sint Rembert Schoelengroep De Torretjes Gyógypedagógiai Általános Iskolájában vettem részt gyógypedagógiai szakmai gyakorlaton (lásd 1. sz. melléklet). A gyakorlat első időszakában megismerkedtem az intézmény felépítésével, az ellátott gyermekek körével. Ezt követően kézműves foglalkozásokon, technikaórákon vettem részt. Elsősorban hospitálás volt a gyakorlat célja, azonban a gyermekek munkáját is segítettem (pl.: varráskor cérna tűbe fűzése, képeslapok készítésekor ragasztópisztoly használata, különböző díszítési technikák bemutatása, segítése). A 2012 novemberében végzett kutatások során elsősorban a flamand szakirodalmakat tanulmányoztam. A törvényi szabályozások oldaláról közelítettem meg a témát, valamint különböző a fogyatékoság témakörével foglalkozó szakkönyveket, folyóiratokat, cikkeket, honlapokat olvastam. A flamand gyógypedagógia kezdeteiről, a különböző fogyatékosági típusokról, a gyógypedagógiai keretek és a többségi oktatásban nevelt fogyatékos gyermekek helyzetéről, a gyógypedagógiai oktató-nevelő munkát segítő különböző intézmények működéséről kerestem dokumentumokat. A szakirodalom jelentős része holland nyelven íródott, kisebb százalékban angol írásokat is találtam. Az írott források gyűjtése mellett empirikus kutatásra is alkalmam nyílt, intézménylátogatás során gyakorlati tapasztalatokat gyűjtöttem a szegregált gyógypedagógia működéséről. 2012. november 16-án ismét ellátogattam az Erasmus program alatt rendszeresen látogatott szegregált intézménybe Torhoutba (De Torretjes), ahol enyhe értelmi sérült és súlyos tanulási nehézséggel rendelkező gyermekek tanulnak. Az intézmény vezetőségének kíséretében meglátogattam az intézmény minden osztály-, és tantermét, az Erasmus program során szerzett információk bővítéséhez, pontosításához segítséget kaptam. (lásd 1. sz. ábra).

1. számú ábra:

Belgium térképe (pirossal jelölve az általam látogatott campusok városa)
http://www.maps.com/ref_map.aspx?pid=11921 (2014. október 29.)

II. A dolgozat központi témakörének kifejtése

II.1. A gyógypedagógiai rendszer általános áttekintése

Dolgozatomban a külföldi szakirodalom terminológiáját használom, saját fordításom szerint, azonban szükségesnek tartom az idegen szaknyelv ismertetését is, így a holland rövidítéseket zárójeles formában jelenítem meg munkám során, valamint a Fogalomgyűjteményben (lásd Fogalomgyűjtemény) eredeti nyelven is megtalálhatóak a kifejezések.

Flandriában dichotómia figyelhető meg a többségi oktatás és a gyógypedagógia között. A gyógypedagógia (BuO) körébe tartoznak a fogyatékos gyermekek, akik nem vehetnek részt a többségi oktatásban, így szegregált intézményi keretek között kell, hogy tanuljanak. A tanulási ellátás nevű tervezett oktatási reform ezt a kettősséget hivatott megszüntetni a sajátos nevelésű igényű (SNI) gyermekek esetében. A múlt században számos kezdeményezés alakult ki a gyógypedagógiában. A közepsúlyos és súlyos értelmi fogyatékos gyermekek egy részét a többségi oktatás foglalkoztatja gyógypedagógiai támogatással, az integrált oktatás (GON), illetve az inkluzív oktatás (ION) keretein belül. Ezen túlmenően többlet SNI óraszám, speciális taneszközök is rendelkezésre állnak, például tolmács a siketek számára. A beteg, illetve rossz egészségügyi állapotú gyermekek számára lehetőség van ideiglenes (TOAH), vagy állandó magánoktatásra (POAH). Az idegen anyanyelvű tanulóknak biztosított egy fogadóosztály (OKAN), illetve a nyomon követés időszakában további támogatást is kapnak. A hátrányos helyzetű, a migráns, illetve az etnikai kulturális kisebbségben élő gyermekek a nyilvántartásba vételkor elsőbbséget élveznek. Azon intézmények, amelyek ezen tanulók egy minimális számú csoportját ellátják, az egyenlő oktatási esélyek (GOK) politikájának köszönhetően kiegészítő támogatásra tarthatnak igényt. Annak érdekében, hogy a holland-nyelvű iskolák, amelyek Brüsszel környékén, a periféria területen, illetve a nyelvi határon működnek, megküzdjenek a heterogén hollandtudással a tanulói populációban, speciális eszközök és támogatás áll rendelkezésre. (Verstraete, 2010)

II.2. Történelmi áttekintés

A flamand gyógypedagógiai rendszer bemutatását a gyógypedagógia flandriai kialakulásának, változásának, történetének rövid áttekintésével kezdem. Legkorábban az érzékszervi fogyatékosok speciális tanítási igényei körvonalazódtak, így 1820-ban Gentben nyitotta meg kapuit az első flamand gyógypedagógiai intézet az Irgalmas Nővérek zárdájának

kezdeményezésére, amely siket lányok nevelését tűzte ki céljául, majd öt évvel később a siket fiúgyermek számára létesült intézet. 1836-ban alapították a Brugge-i Spermalie Intézetet, amely szintén siket gyermekek oktatásával foglalkozott, majd a későbbiekben a vak gyermekek tanítására is kibővült az iskola ellátási köre. 1840-ben az Irgalmas Nővérek vak és siket lánygyermek nevelésére hoztak létre újabb iskolát. 1883-ban Brabantban megalakult a Siketek és Vakok Területi Intézete. A mozgásszervi fogyatékosok ellátása 1900-ban indult meg Charleroi-ban, ahol „szakmai képzőhely” jött létre, az amputált gyermekek képzésére. Bánya-, és gyári munkára tanították be a tanulókat. 1921-ben az Irgalmas Nővérek zárdája iskolát alapított Kwatrecht-ben a mozgásszervi fogyatékos lányok számára. Az értelmi fogyatékosok ellátásának első gondolatát 1853-ban fogalmazta meg Dr. Guislain. Elképzelése szerint a pszichiátriai intézmények helyett progresszív „gyermekudvarokat” kellene létrehozni az értelmi fogyatékos gyermekek számára. 1877-ben nyílt meg az első kifejezetten értelmi fogyatékos gyermekeket nevelő internátus. 1901-ben Decroly (lásd: 2. sz. kép) megalapította az Abnormális Gyermekek Intézetét. Ezt követően a különböző fogyatékoságú személyek számára több intézmény jött létre az 1930-as években. 1956-ban megindult az agyi sérült gyermekek oktatását végző pedagógusok képzése. 1968-ra a gyógypedagógiai oktatásban résztvevők száma elérte a 46000-et. Ekkor a gyógypedagógia elérte teljesítési határát. Kikristályozódott, hogy a szakma két terület ellátását végzi, a tanulási nehézségekkel küzdő gyermekek, illetve a valóban fogyatékos gyermekek oktatását. (Soubry, 1992; Verstraete, 2010)

3. számú kép:
Ovide Decroly (1871-1932)
<http://www.ecoledecroly.be/hist-ov.htm> (2014. október 29.)

Az 1970-es gyógypedagógiai törvény meghatározta a gyógypedagógia jövőbeni feladatait, az oktatás különböző szintjeit, a személyzeti kötelezettségeket, az állam hatáskörét, a tanácsok és bizottságok szerepét. 1978-ban a jelenlegi tipológia is megalapozásra került. Az 1967-1977-es tanévben a lassan tanuló gyermekek számára létrejöttek az úgynevezett javító osztályok tanulást-segítő tanárok közreműködésével. 1980-ban megkezdte működését az integrált oktatás (GON). A fizikai, illetve érzékszervi fogyatékos tanulók vehettek részt a programban, a többségi oktatás keretein belül tanulhattak gyógypedagógiai támogatással. A szociális fejlődés előtérbe kerülésével a flamand oktatás politika új célcsoportokat nevezett meg az 1990-es évek elején. 1989-ben elindították az oktatási prioritás politikája nevű programot (OVV) a bevándorlók gyermekei számára. Később a résztvevő gyermekeket az egyenlő oktatási esélyek politikája elnevezésű programba (GOK) integrálták. 1993-ban indult a sajátos nevelési igények többségi oktatásban való kiszélesítéséről szóló projekt (ZVV) azzal a céllal, hogy az oktatásból kimaradt, és hátrányos helyzetű, etnikai kulturális kisebbségből érkező gyermekeket bevonja a közoktatásba. 1992-ben az idegen anyanyelvű gyermekek számára létesültek úgynevezett fogadó osztályok (OKAN). A hollandul nem beszélő, az országba érkező, vagy nyitott menekültügyi központban tartózkodó tanulók vehetnek részt a programban. Az idegen anyanyelvű tanulók fogadó oktatása a többségi oktatás keretein belül zajlik. 2002. június 28-án kiadták az egyenlő oktatási esélyek rendeletét (GOK Decreet). Ezzel létrejött a kirekesztés, a társadalmi szegregáció és a diszkrimináció ellen küzdő politika, amely nagy hangsúlyt fektet a hátrányos helyzetű gyermekek képzésére. 2003-2004-ben a többségi oktatás keretein belüli gyógypedagógiai ellátás vizsgálata során meghatározták a gyógypedagógiai koordinátor személyét, feladatait. (Verstraete, 2010)

II.3. Reformjavaslatok

A flamand gyógypedagógiai rendszerben a tervek szerint jelentős változások fognak bekövetkezni. A reformok értelmében megváltozik az oktatási-ellátási keretmunka, új fogyatékosági kategóriaként megjelenik az autizmus (ASS), valamint az oktatási politika terén is változások következnek be. (Verstraete, 2010)

II.3.1 Az új oktatási-ellátási keretmunka

A flamand oktatási rendszert jellemző kettősséget hivatott megszüntetni az új rendszer, amely négy klaszter, és öt SNI-szint alapján kategorizálja a tanulókat. A négy klaszter a gyermekek

sajátosságai alapján tesz különbséget. Az első klaszterbe azok a gyermekek tartoznak, akik valójában nem rendelkeznek problémával, mégis külön odafigyelést igényelnek (pl.: idegen ajkú szülők) és azok a gyermekek, akik hiányosságokkal rendelkeznek, ám azok nem rendellenességből, fogyatékoságból adódnak. A második klaszter tanulói tanulási nehézségekkel, súlyos tanulási zavarokkal (pl.: diszlexia) küzdenek, illetve ide tartoznak az enyhe értelmi fogyatékos gyermekek. A harmadik klaszter az érzékszervi fogyatékosok csoportját képezi. A szellemi fogyatékos, vak, siket, illetve mozgásszervi fogyatékos gyermekek tartoznak ide. A negyedik klaszter a szociális interakciók fogyatékanak csoportja. Ez a viselkedési, érzelmi zavarokkal küzdő, a figyelemhiányos hiperaktivitás-zavarral küzdő (ADHD) és autista (ASS) gyermekek köre. Az öt SNI-szint szerinti kategória eltörlí a kettősséget a többségi oktatás és a gyógypedagógia között. Az első két szint a többségi oktatáshoz tartozik. Az első szinten a prevenció, a differenciálás és a kármentesítés történik, míg a második szint feladata a kompenzáció. Mindkét szint tanulói hagyományos tanterv szerint tanulnak, és többségi bizonyítványt kapnak. A harmadik szint tanulói tartozhatnak a többségi, illetve a gyógypedagógiai iskola körébe. A negyedik szinten tanuló gyermekek rendszerint gyógypedagógiai körülmények között tanulnak. A harmadik és negyedik szinten az iskola köteles egyéni fejlesztési tervet készíteni a tanulók számára, és néhány kivételes eseten kívül alternatív bizonyítványt kapnak a tanulók. Az ötödik SNI-szinten azok a gyermekek helyezkednek el, akik hosszabb ideig, vagy egyáltalán nem képesek iskolába járni. Ide tartoznak a kórházi iskolák és preventóriumok tanulói, az állandó (POAH), vagy ideiglenesen magántanuló (TOAH) gyermekek és a fiatalok pszichiátriai programjában (K-service) résztvevők (lásd 2. és 3. sz. melléklet). A gyermekek számára a megfelelő oktatási szint kiválasztása a nevelési tanácsadó központok (CLB) feladata. (Tielemans, 2003; Van Rompu, Mardulier, De Coninck, Van Beeumen és Exter, 2007; Verstraete, 2010)

A tanulási-ellátási keretmunka keretein belül új távlatok nyílnak meg. A pedagógusképzésben megjelenik a speciális oktatás, illetve a sajátos nevelési igények ellátása a többségi oktatásban elnevezésű alapképzés. A tanulási-ellátási projekt bevezetése a 2009-2014-es kormányzati ciklus feladata. (Tielemans, 2003; Van Rompu, Mardulier, De Coninck, Van Beeumen és Exter, 2007; Verstraete, 2010)

II.3.2 Autizmus spektrum zavar (ASS)

Az autisztikus spektrum zavar (ASS) nem szerepel egyik kategóriában sem. Azonban az új rendszer fogja tartalmazni, több intézkedés született az autisták helyzetének elősegítése érdekében. 2007. szeptember 1-jétől autisztikus spektrum zavart csak (gyermek)pszichiáter állapíthat meg. A többnyire autista gyermekeket oktató iskolák számára gyógypedagógust, pszichológust és más szakembereket (nyelvi-kommunikációs szakember, orvos, szociális munkás, szükség esetén pszichoterapeuta, dietetikus) is magába foglaló segítő munkacsoportot biztosít a kormány. (*Ghesquière, Maes, Van Goidsenhoven és Vartmans, 2001; Willems, 2002; Tielemans, 2003; Verstraete, 2010*)

II.4. Célcsoportok

A flamand gyógypedagógiai rendszer a fogyatékos gyermekek ellátásán kívül a beteg, rossz egészségügyi állapotú fiatalok, a hátrányos helyzetű, a bevándorló és az etnikai kulturális kisebbségből érkező gyermekek, az idegen anyanyelvű tanulók valamint a Brüsszel környéki területen élők holland nyelvű oktatásával is foglalkozik. (*Verstraete, 2010*)

II.4.1 Fogyatékos gyermekek

A jelenlegi gyógypedagógiai tipológia a tanulókat fő fogyatékosági jellemzőjük alapján kategorizálja. Nyolc fogyatékosági típust határoz meg:

- 1. típus: enyhe értelmi sérültek (T1),
- 2. típus: középsúlyos, vagy súlyos értelmi sérültek (T2),
- 3. típus: súlyos érzelmi és/vagy viselkedési problémával rendelkezők (T3),
- 4. típus: mozgásszervi fogyatékosok (T4),
- 5. típus: kórházban, preventóriumban gondozottak (T5),
- 6. típus: látássérültek (T6),
- 7. típus: hallássérültek (T7),
- 8. típus: súlyos tanulási nehézséggel rendelkezők (T8).

(*Soubry, 1992; Ghesquière, Maes, Van Goidsenhoven és Vartmans, 2001; Tielemans, 2003; Van Rompu, Mardulier, De Coninck, Van Beeumen és Exter, 2007; Verstraete, 2010*)

A T1 és a T8 számára külön óvodai ellátás nem áll rendelkezésre, a T8 számára nincsen külön középiskolai oktatás sem. A T2 és a T5 kivételével valamennyi fogyatékosági típus tanulója részt vehet - különböző feltételekkel - a többségi oktatásban. Engedéllyel, meghatározott

számban a T2, közép súlyos, vagy súlyos értelmi fogyatékos gyermekek is részt vehetnek a többségi oktatásban, az inkluzív oktatás (ION) keretein belül. A középfokú oktatásban megkülönböztetünk 4 képzési formát (OV). Az első képzési formában (OV 1) azon tanulók vesznek részt, akik önálló életvezetésre képtelenek, a munka világában képtelenek boldogulni. Számukra az oktatás célja a felnőtt életre való felkészítés. Közép súlyos, vagy súlyos értelmi sérültek, súlyos érzelmi és/vagy viselkedési problémával rendelkezők, mozgásszervi fogyatékosok, látás-, illetve hallássérültek vehetnek részt a képzésben. A második képzési formába (OV 2) azok a gyermekek kerülnek, akik az oktatás menetét képesek követni, védett körülmények között képesek dolgozni, illetve önálló életvitelt folytatni. Közép súlyos, vagy súlyos értelmi sérültek, súlyos érzelmi és/vagy viselkedési problémával rendelkezők, mozgásszervi fogyatékosok, látás-, illetve hallássérültek vehetnek részt a képzés ezen formájában. A harmadik képzési forma (OV 3) szakképzést biztosít azoknak a gyermekeknek, akik normális munkakörülmények között is képesek lesznek dolgozni. Enyhe értelmi sérültek, súlyos érzelmi és/vagy viselkedési problémával rendelkezők, mozgásszervi fogyatékosok, látás-, illetve hallássérültek vehetnek részt a programban. A negyedik képzési formában (OV 4) azok a tanulók tanulnak, akik értelmi képességeik alapján a többségi oktatásban vehetnének részt, azonban egyéb okokból a gyógypedagógia biztosította könnyített keretek között vesznek részt az oktatásban. A súlyos érzelmi és/vagy viselkedési problémával rendelkezők, mozgásszervi fogyatékosok, kórházban, preventóriumban gondozottak, látás-, illetve hallássérültek vehetnek részt az oktatás ezen formájában. (lásd 4. sz. melléklet) (Soubry, 1992; Ghesquière, Maes, Van Goidsenhoven és Vartmans, 2001; Tielemans, 2003; Van Rompu, Mardulier, De Coninck, Van Beeumen és Exter, 2007; Verstraete, 2010)

II.4.2 Beteg, rossz egészségügyi állapotú gyermekek

Az iskoláskorú és 5 éves gyermekek, akik gyógypedagógiai oktatásban vennének részt, de hosszabb ideig (egy, vagy több év) kimaradnak az iskolai környezetből egészségügyi állapotuk miatt (pl.: törékeny csontok, túlzott fertőzésveszélyeztetettség) részt vehetnek az állandó magántanulói oktatási programban (POAH). A T5 gyermekek, akik kórházban, vagy preventóriumban tartózkodnak, az egészségügyi iskolában folytathatják tanulmányaikat. Az iskoláskorú és 5 éves gyermekek, akik többségi oktatásban részesülnének, de egybefüggően legalább 21 napig kimaradnak az oktatásból betegség, baleset, krónikus betegség miatt (pl.: veseelégtelenség, asztma, rákos megbetegedések) az ideiglenes magántanulói oktatási programban tanulhatnak (TOAH). A virtuális iskolai környezet program (Bednet) segítségével az ágyhoz kötött 6-18 éves gyermekek otthonukból követhetik az iskolai munkát.

A fiatalok pszichiátriai intézményében (K-service) gondozott gyermekek a tanuló oktatását ellátó oktatási intézmény felelősségvállalásával folytathatják tanulmányaikat a pszichiátriai intézményen kívül, az iskolában is. (*Ghesquière, Maes, Van Goidsenhoven és Vartmans, 2001; Tielemans, 2003; Van Rompu, Mardulier, De Coninck, Van Beeumen és Exter, 2007; Verstraete, 2010*)

II.4.3 Hátrányos helyzetű, bevándorló és etnikai kulturális kisebbségből érkező gyermekek

Azok a gyermekek, akiknél legalább az egyik egyenlő oktatási esélyek mutatója (GOK-mutató) jelentkezik, prioritást élveznek az iskolában. Ezen mutatók közé tartoznak a testvérek - amennyiben testvérpár, vagy több testvér együttesen jelentkezik egy iskolába, elsőbbséget élveznek más jelentkező gyermekekkel szemben. Amennyiben a gyermek szülei migrációs csoport - folyami hajós, mutatványos, cirkuszi előadó, vagy dolgozó, utazó közösség - tagjai, a gyermek anyja nem rendelkezik legalább középfokú végzettséggel, a gyermek hontalan, avagy ideiglenesen, huzamosabb ideig saját családján kívül nevelődik, a gyermek anyanyelve, otthonában beszélt nyelv nem egyezik meg az iskola oktatási nyelvével, a tanuló prioritást élvez a jelentkezés során. A vásári mutatványosok és kereskedők gyermekeinek számára utazó óvodai szolgálat alakult ki a főbb vásári útvonalak mentén. (*Ghesquière, Maes, Van Goidsenhoven és Vartmans, 2001; Tielemans, 2003; Van Rompu, Mardulier, De Coninck, Van Beeumen és Exter, 2007; Verstraete, 2010*)

II.4.4 Idegen anyanyelvű tanulók

Azok a gyermekek, akik nem beszélnek hollandul, éppen megérkeztek az országba, vagy valamely nyitott menekültügyi központban tartózkodnak, részt vehetnek az idegen anyanyelvű tanulók fogadó oktatásában (OKAN) a többségi oktatás keretein belül. (*Ghesquière, Maes, Van Goidsenhoven és Vartmans, 2001; Tielemans, 2003; Van Rompu, Mardulier, De Coninck, Van Beeumen és Exter, 2007; Verstraete, 2010*)

II.4.5 Holland oktatási nyelvű oktatás Brüsszelben, valamint a Brüsszel-régióban

A főváros régiója ugyan kétnyelvű terület, azonban többnyire franciaajkúak lakják, így a holland oktatási nyelvű intézmények, amelyek a régióban, annak vonzáskörzetében, illetve a nyelvi határokon helyezkednek el többletjuttatásokban részesülnek. (*Tielemans, 2003; Verstraete, 2010*)

II.5. Anyagi támogatás a fogyatékos gyermekek családjai számára

A fogyatékos gyermekek szülei a különféle anyagi hozzájárulásban részesülhetnek. Az egyik ilyen jellegű támogatás a magasabb összegű családi pótlék a hivatalos belga fogyatékosági skála (OBSI) által meghatározottak szerint. A skála három sarokköve a gyermek munkavégzési képtelenségének mértéke, a gyermek tevékenységi és részvételi lehetősége, valamint a családot érintő teher mértéke. A család jövedelmének függvényében adókedvezményekben részesülhetnek a Szövetségi Köszolgálat (FPS) jóvoltából. A felnőttképzésben (VO) résztvevő fogyatékos személyek mentesülnek a regisztrációs díj fizetése alól, míg az ép személyek részére a felnőttképzés ára 1,15 euró/tanóra, a holland, mint második nyelv kurzus résztvevőinek 0,60 euró/tanóra összeget kell fizetni. A gyógypedagógiai oktatásban részesülő gyermekek családjai számára a kormány biztosítja a busszal, illetve a taxival történő szállítást az oktatási intézmény és a tanuló lakhelye között. (Verstraete, 2010)

II.6. Gyógypedagógia a többségi oktatásban

A flamand gyógypedagógiai rendszer lehetőséget nyújt a fogyatékos gyermekek számára, hogy a többségi oktatásban vegyenek részt. Három integrációs programot fejlesztettek ki a sikeres integráció érdekében. Ezek az egyenlő oktatási esélyek politikája (GOK), az integrált oktatás (GON), illetve az inkluzív oktatás (ION) projektek. Azonban a projektek nem lennének sikeresek, ha nem állna a tanulók rendelkezésére több kiegészítő támogatás, mint a speciális taneszközök, a siket gyermekek oktatását segítő tolmácsok, a többlet SNI tanórák, a speciális pedagógiai politika a felsőoktatásban. (De Tandem, 2002; Franke, 2008; Dhont, 2010; Verstraete, 2010)

II.6.1 Egyenlő oktatási esélyek politikája (GOK)

Az egyenlő oktatási esélyek politikája, amely 2002-ben indult, a kirekesztés, a társadalmi szegregáció és a diszkrimináció ellen küzd, így nagy hangsúlyt fektet a hátrányos helyzetű gyermekek ellátására is. Az egyenlő oktatási esélyek rendelete a többségi és gyógypedagógiai alap-, és középfokú oktatásra vonatkozik. Tartalmazza a szabad iskolaválasztás jogát, a helyi konzultatív platformok (LOP) és a Tanulóügyi Bizottság (CLR) által biztosított tanulói jogbiztonságot, az integrált nevelési támogatást, amely lehetővé teszi az iskolák számára a

széles körű fejlesztés biztosítását a fogyatékos gyermekek számára. Az első GOK periódus 2002-ben, a második 2005-ben, a harmadik 2008-ban kezdődött. Az intézmények koordinálására, illetve ellenőrzésére helyi konzultatív platformok (LOP) és Tanulójogi Bizottságok (CLR) jöttek létre. (*Van Rompu, Mardulier, De Coninck, Van Beeumen és Exter, 2007; Verstraete, 2010*)

II.6.1.1 GOK jogszabályok

A Flamand Kormány 2002. június 28-ai rendelete biztosítja az egyenlő oktatási lehetőségeket. A Flamand Kormány 2002. június 28-ai határozata létrehozta a helyi konzultatív platformokat (LOP). A Flamand Kormány 2002. július 19-ei határozata szabályozza a többségi általános iskolai oktatásban (BaO) nyújtott integrált támogatás mértékét. A Flamand Kormány 2002. szeptember 6-ai határozata szabályozza a többségi középfokú oktatásban (SO) nyújtott integrált támogatás mértékét. A Flamand Kormány 2009. október 30-ai határozata szabályozza az egyenlő oktatási esélyek gyógypedagógiai általános iskolai (BuBaO), illetve középiskolai oktatásban (BuSO) való támogatását. A Flamand Kormány 2002. szeptember 27-ei határozata létrehozta a Tanulójogi Bizottságokat (CLR). A BaO/2006/01 körlevél, az egyenlő oktatási esélyek (GOK) politikája az általános iskolai oktatásban (BaO) betöltött szerepéről szól. Az SO/2005/07 körlevél, az egyenlő oktatási esélyek (GOK) politikája a középiskolai oktatásban (SO) betöltött szerepéről ír a 2006-2007-es tanévtől kezdődően. Az SO/2009/05 körlevél, az egyenlő oktatási lehetőségek (GOK) gyógypedagógiai középiskolai oktatásban (BuSO) való támogatását garantálja. A Flamand Kormány 2006. március 31-ei határozata kezdeményezi részidős művészeti képzés (DKO) bevezetését a hátrányos helyzetű és/vagy etnikai kisebbségből érkező tanulók részére (lásd 5. sz. melléklet). (*Verstraete, 2010*)

II.6.1.2 A GOK program speciális intézkedései

Az egyenlő oktatási esélyek rendeletének (GOK Decreet) értelmében az iskolák, amelyek hátrányos helyzetű tanulókat magas arányban fogadnak, többletjuttatásokra jogosultak. A GOK gyermekek SNI órákban részesülnek, illetve az iskolai nyilvántartásban kiemelt tanulókként szerepelnek. A követelmények sikeres teljesítésének segítésére a gyermekek rendelkezésére áll a sajátos követelmények rendszere, az SNI órák, a gyógypedagógiai támogatás, a részidős művészeti képzés (DKO), a tudományos támogatás, a helyi konzultatív platformok (LOP) és a Tanulójogi Bizottságok (CLR). (*Van Rompu, Mardulier, De Coninck, Van Beeumen és Exter, 2007; Verstraete, 2010*)

II.6.1.2.1 Sajátos követelményrendszer

A GOK értelmében az iskolák igénybe vehetik a következő kiegészítő támogatásokat három egymást követő tanévben, amennyiben foglalkoztatják a GOK mutatók legalább egyikével rendelkező tanulók minimális számát, saját tantervét a GOK alapelvekhez igazítja, illetve kedvező vizsgálati jelentést kapott az utolsó három tanévről. A minimális küszöb az alapfokú oktatásban (BaO) illetve a középiskolai oktatás (SO) első évfolyamán a tanulók 10 %-a, a magasabb évfolyamokon a célcsoport 25 %-a. Az egyenlő esélyek iskolaszpecifikus fejlesztéséhez az iskola határozza meg, hogy mely célok megvalósítására törekszik a többleterőforrással, hogyan kívánja ezeket a célokat elérni valamint, hogy hogyan végez önértékelést. Ezek a célok lehetnek a fejlődési és tanulási lemaradások megelőzése, orvoslása; nyelvi kompetenciák fejlesztése; a különbségek elfogadtatása az alapfokú oktatásban; az interkulturális oktatás a középfokú oktatásban; a progresszió és az orientáció; a szocio-emocionális fejlesztés; a tanulói és szülői részvétel fejlesztése. Ezeken felül célok lehetnek még klaszterspecifikusan a következők: az első klaszterben a fejlődési és tanulási lemaradások orvoslása; a második klaszterben a tanulók nyelvi kompetenciájának fejlesztése; illetve a harmadik klaszterben a tanulók pozitív önképének, illetve a szociális készségüknek fejlesztése. Minden három éves periódus harmadik évében a felügyelőség leellenőrzi, hogy a GOK iskolák végrehajtják-e a kitűzött célokat. A vizsgálat kiterjed az SNI órák hasznosításának módjára, az elért fejlődés mértékére. A vizsgálat során az iskola és a tanulói populáció karakterét figyelembe veszik. Ezen túlmenően a felügyelőség vizsgálja még az iskolák önértékelését is. Abban az esetben, ha a felügyelőség vizsgálata negatív eredményt hoz, az iskola elveszíti a következő hároméves periódus GOK támogatását. (Van Rompu, Mardulier, De Coninck, Van Beeumen és Exter, 2007; Verstraete, 2010)

II.6.1.2.2 SNI órák

Az iskolák szabadon kiválaszthatják, hogy miként használják fel az SNI órákat, amennyiben az órák valós céljukat elérik, és a tanulók fejlődését szolgálják, illetve az órákat ellátó gyógypedagógusok személyét is szabadon választhatják ki. 2007. szeptember 1-je óta a hátrányos helyzetű tanulók számának 40 %-os növekedése azt eredményezte, hogy az intézmények több gyógypedagógust foglalkoztathatnak. Az első GOK periódusban az alapfokú oktatás GOK programjának költségvetése 52 millió euró volt. A 2008-as időszakra 39 %-os emelkedés mutatkozott, a költségvetés 72,2 millió euróra nőtt. Az SNI órák száma 2002-ben 37 321 volt, míg a főállású GOK dolgozók száma 1 555. Hat éve elteltével mindkét szám 31 %-kal emelkedett, az SNI órák száma 48 957-re, a főállású GOK dolgozóké 2 040-re

emelkedett. A középiskolai oktatásban ennél nagyobb mértékű növekedés volt megfigyelhető. A 2002-es 12 millió eurónyi költségvetés 140 %-kal nőtt, így 2008-ban már 28,8 millió euró állt a tanulók fejlesztési költségeinek kifizetésére. Az SNI órák és a főállású GOK dolgozók száma 120-120 %-os emelkedést mutatott, így a tanórák 7 609-ről 16 765-re, a főállású dolgozóké 337-ről 744-re nőtt (lásd 6. sz. melléklet). (Verstraete, 2010)

II.6.1.2.3 Gyógypedagógiai követelmények és támogatások

A 2009-2010-es tanévtől a korábbi oktatási prioritás politika (OVB) a GOK-ba integrálódik. Az intézmény abban az esetben jogosult SNI órák igénybevételére, amennyiben az iskola legalább 40%-ban fogad T1 (enyhe értelmi sérült) és/vagy T3 (súlyos érzelmi és/vagy viselkedési problémával küzdő) tanulókat, akik édesanyja a GOK mutatóban leírt végzettséggel nem rendelkezik (legalább középiskolai bizonyítvány), beilleszti saját tantervébe a GOK alapelveket és kedvező vizsgálati jelentésben részesül az elmúlt 3 éves periódus második ciklusától az iskolai tevékenységekről. (Verstraete, 2010)

II.6.1.2.4 Részidős művészeti képzés (DKO)

Az első egyenlő oktatási esélyek rendelet (GOK-Decreet) keretein belül, a Flamand Kormány kezdeményezte olyan programok indítását a 2002-2003-as tanévben, melyek a művészet megismertetését hivatott elérni a hátrányos helyzetű és/vagy etnikai kisebbségekből érkező gyermekek az alapfokú és középiskolai oktatásában. 2005-ben a projekteket meghosszabbították három évvel, majd ezt követően újabb két évvel, egészen 2010-ig. 2005-ben egy új háromszoros cél fogalmazódott meg. Célul tűzték ki azon tanulók énképének pozitív befolyásolását, akik tanulmányaikban lemaradtak társaiktól; a kulturális kompetencia fejlesztését; illetve a gyermek otthoni környezetének iskolába való bevonását. A projektek létrehozásáért egy több intézményből álló egyesület felelős minden esetben. A szerveződés tagjai a szervező iskola; egy, vagy több tudományos társaság; egy kulturális szervezet, mely lehet kulturális központ, vagy művészetoktatási szervezet; illetve egy szomszédság orientált szervezet (szomszédsági bizottság, művelődési ház, helyi etnikai kisebbségi közösség). A GOK rendelet három lehetséges módot biztosít, amellyel elérhető a hármasság. A lehetséges módok a következők: a szóban forgó kiskorúak művészeti képzése művészek által; az intézményekben dolgozó pedagógusok továbbképzése, amely által a művészeti oktatás és az interkulturális képzés (ICO) beépülhet az alapfokú és középiskolai oktatás tantervébe; valamint művészeti kezdeményezés szervezése, amely jól illeszkedik az érintett kiskorúak társadalmi környezetébe. (Verstraete, 2010)

II.6.1.2.5 A GOK támogatás

Az Egyenlő Oktatási Esélyekért Központ támogatást nyújtott a flamand GOK iskolák számára. 2009. december 31-én a központ befejezte működését, azonban a CTO nyelvi és oktatási központ (előzőleg a Holland, mint második nyelv központja) a K.U. Leuven-hez kapcsolva átvette a központ szerepét. Azon óvodák pedagógusai, amelyek legalább 25%-ban GOK gyermekeket látnak el, jogosultak egy úgynevezett másodlagos támogatásra, amely egy intenzív útmutatást foglal magába, a személyre szabott pedagógiai és didaktikai megközelítésre koncentrál. (Verstraete, 2010)

II.6.1.2.6 A helyi konzultatív platformok (LOP)

A helyi konzultatív platformokat annak érdekében hozták létre, hogy a GOK politika végrehajtását segítsék helyi szinten. A platform dolgozói között pedagógusokat, etnikai kisebbségek, hátrányos helyzetű közösségek képviselőit, integrációs szektor szakembereit, társadalmi-gazdasági partnereket találunk. A platformok fő feladatai közé tartozik a GOK politika céljainak értelmében az optimális tanulási lehetőségek biztosítása, azaz minden tanuló számára a fejlődési esélyek biztosítása, a kirekesztés, a szegregáció, a diszkrimináció és a társadalmi kohézió megszüntetése; az idegen anyanyelvű tanulók fogadása, segítése, bevezetése az OKAN programba, valamint ezen tanulók fejlődésének nyomon követése. A közvetítő funkció értelmében, amennyiben egy SNI tanulót a források hiányára hivatkozva elutasítják, a helyi konzultatív platform elindít egy közvetítési eljárást, hogy az elutasított tanulónak megfelelő ellátást megtalálják a lehető leghamarabb, akár a szülők bevonása nélkül is. Amennyiben a gyermeket egyéb indok miatt utasítják el, a platform nem avatkozik közbe, amíg a szülők a segítségüket nem kérik. A platformok ezen felül a kisgyermekek bevonásáról is gondoskodnak, információs központként működnek a csecsemőt és kisgyermeket nevelő szülők számára, információval szolgálnak az iskolai regisztrációs követelményekről, illetve pályázatokon keresztül lehetőséget biztosítanak kutatások lebonyolítására. A fenti feladatokon kívül a helyi konzultatív platformok az ellátási területükön elemzést végeznek az egyenlőtlen oktatási lehetőségekről, ellenőrzik a GOK mutatókkal rendelkező gyermekek iskolai részvételét, valamint kerületekre osztják az ellátási területüket. Emellett eszközöket dolgozhatnak ki, hogy elkerüljék a kettős regisztrációt, kritériumokat és eljárásokat fogalmazhatnak meg annak érdekében, hogy azon tanulók, akiket egy intézményből kizártak, másik iskolába kerülhessenek, illetve kiegészítő rendelkezéseket írhatnak, amelyek segítik a szülőket a tanítási nyelv megértésében. (Verstraete, 2010)

II.6.1.2.7 Tanulójogi Bizottságok (CLR)

Abban az esetben, ha a szülők nem értenek egyet a döntéssel, amelyben gyermeküket elutasította egy iskola, panaszt nyújthatnak be a Tanulójogi Bizottságnak az elutasításról szóló értesítést követő harminc napon belül. A panasz beérkezését követő huszonegy napon belül a szülők értesítést kapnak, hogy beadványuk érvényes esetnek számít-e, illetve ajánlott levélben tájékoztatják a Flamand Kormányt. Amennyiben a Bizottság helyt ad az elutasításnak, a helyi konzultatív platform (LOP) köteles kijelölni egy alternatív intézményt a gyermek számára. Abban az esetben, ha a gyermeket kirekesztő iskola nem rendelkezik megfelelő indokkal az elutasítást illetően, bírság szabható ki rá. A Tanulójogi Bizottságokat a Flamand Kormány 2002. 09. 27-i határozata hívta létre és 2003. január 1-jén lépett életbe. A Bizottság autonóm hatalommal rendelkezik, minden oktatási szinten működik. (Verstraete, 2010)

II.6.2 Integrált oktatás (GON)

Az integrált oktatás az óvoda, az általános és a középiskola, valamint a felsőoktatás szintjén is jelen van, kivételt képez azonban az egyetemi képzés. Az integráltan oktatott tanulók a többségi oktatásban vesznek részt gyógypedagógiai támogatással. A rendszer 1983-ban kezdte meg működését a T4 (mozgásszervi fogyatékoság), a T6 (látássérülés) és a T7 (hallássérülés) gyermekek gondozásával, 1994 óta az T1 (enyhe értelmi sérülés), a T2 (közepesúlyos, vagy súlyos értelmi sérülés), a T3 (súlyos érzelmi és/vagy viselkedési problémával rendelkező) és a T8 (súlyos tanulási nehézséggel rendelkező) tanulók is részt vehetnek integrált oktatásban. (Ghesquière, Maes, Van Goidsenhoven és Vartmans, 2001; De Tandem, 2002; Van Deuren, 2002; Willems, 2002; Tielemans, 2003; Van Rompu, Mardulier, De Coninck, Van Beeumen és Exter, 2007; Dhont, 2010; Verstraete, 2010; Durnez, 2011)

II.6.2.1 GON jogszabályok

Az első GON szabályozás az 1970. július 6-ai törvény a gyógypedagógiai és az integrált oktatásról. Az 1994. július 13-ai rendelet szabályozza a Flamand Község felsőoktatási követelményrendszerét, biztosítja a tandíj fizetésének mérséklését, indokolt esetben a tandíj fizetése alóli teljes mentességet, az szükség esetén az írásbeli beszámolók szóbeli felelettel való, avagy szóbeli vizsgák írásban való kiváltását az integráltan továbbtanulók részére. Az 1997. február 25-ei alapfokú oktatási rendelet meghatározza a felvételi követelményeket az integrált alapfokú oktatási rendszerben (lásd 7. sz. melléklet). (Verstraete, 2010)

II.6.2.2 A GON program speciális intézkedései

Az integrált oktatás (GON) a többségi (BaO), illetve a gyógypedagógiai oktatás (BuO) közötti együttműködést jelenti azon fogyatékos fiatalok számára, akik tanulási és/vagy viselkedési problémákkal küzdenek. Lehetőséget biztosít a gyermekeknek, hogy tanidejük egy részét, vagy egészét többségi oktatási keretek között töltsék. A gyógypedagógiai intézmények támogatása nélkül nem működne az oktatás ezen formája, hiszen ezek az iskolák biztosítják a kiegészítő tanórákat ellátó gyógypedagógusokat. (Tielemans, 2003; Van Rompu, Mardulier, De Coninck, Van Beeumen és Exter, 2007; Verstraete, 2010)

II.6.2.3 A GON tanulók ellátása

A GON tanulóknak követelmények sorának kell megfelelniük. A gyermekeknek rendelkezniük kell egy regisztrációs véleménnyel (bizonyítvány és jegyzőkönyv), amely alapján gyógypedagógiai ellátásra jogosultak. A T1 (enyhe értelmi sérült), T3 (súlyos érzelmi és/vagy viselkedési problémával rendelkező), és T8 (súlyos tanulási nehézséggel rendelkező) tanulók legalább kilenc hónapig teljes időben gyógypedagógiai keretek között kell, hogy tanuljanak. A GON gyermekek számára integrációs terv készül. Az integrációs terv egy eseményorientált kötelezettségvállalási nyilatkozat, amely tartalmazza a fontosabb információkat egy meghatározott időszakra. A tervben szerepel a fogyatékoság bemutatása, a tanuló, a szülők és az iskola által igényelt segítség leírása, a team-munkában résztvevők megnevezése, a tanuló-orientált és szülő-orientált tevékenység lényege. Emellett a tevékenységek tervének (intenzitás, fejlődés várható üteme, különböző támogató szakemberek, elhelyezkedés), a berendezések és az anyagi támogatások mértékének (speciális tanulási eszközök), valamint a nevelési tanácsadó központ (CLB) mozgósításának leírása is szerepel az integrációs tervben. 2007. szeptember 1-jétől minden újonnan GON programba vett gyermek, aki ASS (autizmus spektrum zavart jelző) kódot kap, (gyermek)pszichiátriai vizsgálaton kell, hogy részt vegyen, egy autizmus központ, vagy egy COS (fejlődési rendellenességekkel foglalkozó központ) által. Teljes integráció esetén a tanulónak minden tanórán és tevékenységben a többségi intézmény szervezésében kell részesülnie, míg részleges integráció esetén legalább heti két fél napot a többségi oktatásban tölt a gyermek. A GON támogatást a gyógypedagógiai ellátás biztosítja. Az intézmény részesül az integrációs pótlékban, amely a gyógypedagógiai intézményből érkező szakemberek utazási költségeit, valamint a GON csomag keretein belül az intézményben kinevezett GON tanácsadó iránymutatást nyújt a gyermeket tanító tanárok részére (kollegiális konzultáció) és a gyermek

és/vagy a szülők részére is tanácsadást nyújt. A tanácsadások száma függ a fogyatékoság típusától és fokától. A T3 (súlyos érzelmi és/vagy viselkedési problémával rendelkező) gyermekek részére minden esetben heti egy órát biztosít egy éven keresztül a csomag. A T4 (mozgásszervi fogyatékos) tanulók számára, amennyiben a sérülés enyhe, két éven keresztül heti két órát, súlyos sérülés esetén minden tanévben heti két foglalkozást biztosít a program. A T6 (látássérült) és T7 (hallássérült) számára enyhe sérülés mellett két éven keresztül heti két, súlyos esetekben minden évben heti négy órát garantál a GON tanácsadó. A T8 (súlyos tanulási nehézséggel rendelkező) tanulók számára minden esetben heti egy, vagy két óra tanácsadás jár egy éven keresztül (lásd 8. sz. melléklet). Azonos GON feltételek és szabályozások mellett felvételizhetnek a tanulók a főiskolai-egyetemi oktatásba is, habár az oktatás ezen szintjén nem léteznek gyógypedagógiai intézmények. A tanulók többségi felsőoktatási intézményben (HO) tanulnak egy gyógypedagógiai középiskolai intézmény (BuSO) támogatásával. (Franke, 2008; Dhont, 2010; Mortier, Schauwer, Van de Putte és Van Hove, 2010; Verstraete, 2010)

II.6.3 Inkluzív oktatás (ION)

Az inkluzív oktatás (ION) egy olyan megállapodás, amelynek célja a közepsúlyos, vagy súlyos értelmi sérült gyermekek irányított befogadása a többségi alap-, és középfokú oktatásba, T2 gyermekekkel foglalkozó gyógypedagógiai intézmények támogatásával. A program 1999-2000-ben indult öt tanuló bevonásával, 2003-ban már ötven, 2008. szeptember elsejétől száz gyermek vett részt az inkluzív oktatásban. A programba bevont gyermekek száma évről évre növekszik. (De Tandem, 2002; Graindourze, 2002; Dhont, 2010; Franke, 2008; Mortier, Schauwer, Van de Putte és Van Hove, 2010; Verstraete, 2010)

II.6.3.1 ION jogszabályok

Az inkluzív oktatás első törvénye az 1970. július 6-ai törvény a gyógypedagógiai és az integrált oktatásról. 1997. február 25-ei rendelet a középiskolai oktatásról szól. A Flamand Kormány 2003. december 12-ei határozata szabályozza a közepsúlyos, vagy súlyos értelmi sérültek (T2) többségi általános és középiskolai integrációját. Az NO/2008/05 körlevél, a közepsúlyos, vagy súlyos értelmi sérültek (T2) többségi általános és középiskolai integrációjáról ír (lásd 9. sz. melléklet). (Verstraete, 2010)

II.6.3.2 Az ION program speciális intézkedései

Az inkluzív oktatás a közép súlyos, vagy súlyos értelmi sérültek (T2) többségi alapfokú (BaO) és középiskolai oktatásba (SO) való integrációját támogatja. Az inkluzív oktatásba való integráció feltétele a T2 vélemény, illetve a többségi oktatásban elvárt felvételi és átmeneti követelményeknek való megfelelés. Az integráció megkezdése előtt szükséges egy egyéni integrációs terv elkészítése. (Franke, 2008; Herreweghe, 2008; Verstraete, 2010)

II.6.3.3 Az ION tanulók ellátása

A T2 (közép súlyos, vagy súlyos értelmi sérültek) iskolák, amelyek ellátják az ION tanulókat, jogosultak 5,5 kiegészítő tanítási órára, vagy tanár-továbbképző órára diákonként, valamint 250 euró összegű fix indexált éves integrációs támogatásra gyermekenként (az utazó pedagógus költségeinek fedezésére). Ezen forrásoknak köszönhetően az osztálytanító, a team és a gyermek hozzáfér a pedagógiai és didaktikai támogatásokhoz, amelyek a tanuló optimális integrációjához szükségesek, hogy a többségi osztályban vehessen részt az oktatás és minden egyéb tevékenység teljes időtartama alatt. (Verstraete, 2010)

II.6.4 Speciális taneszközök

Az 1996. július 8-ai rendelet, illetve az 1997. február 25-ei alapfokú oktatási rendelet értelmében a fogyatékkal élő, többségi oktatásban tanuló gyermekek speciális taneszközök igénybevételére jogosultak. 2007 óta a felnőttoktatásban (VO) tanulók is jogosultak ezen eszközök használatára. A Fogyatékos Személyek Flamand Ügynökségének (VAPH) kezdeményezésére az Oktatásügyi és Jóléti Miniszter 2008 decemberében aláírta az egyezményt, melynek értelmében a diszlexiás személyek ellátásának kérdése az oktatás körébe került 2009. július 1-jétől. (Flemish agency for disabled people, 2009; Verstraete, 2010)

II.6.5 Tolmács biztosítása a siketek számára

2008 januárjától kezdődően a hallássérült tanulók és hallgatók, akik középfokú (SO) és felsőoktatásban (HO) vesznek részt, illetve felnőttképzésben (VO) tanulnak, szükség esetén igényelhetnek tolmácsot. A 2009-2010-es tanévtől a költségvetésből egy jelentősebb összegű támogatást szánnak a hallássérültek megsegítését szolgáló tolmácsok díjazására. (Verstraete, 2010)

II.6.6 Sajátos nevelési igényű órák

Az általános iskolák (BaO) SNI órákat vehetnek igénybe a sajátos nevelési igényű tanulók számára, akik fejlődési problémákkal, szocio-emocionális problémákkal küzdenek, vagy teljesítményükben lemaradást mutatnak a többi tanulóhoz viszonyítva. A többletórák finanszírozási költségei a 2008-2011 közötti időszakban megduplázódtak, nagyjából 53 millió euró összeget szánnak az SNI órák kifizetésére. A sajátos nevelési igényű órák ellátása gyógypedagógiai kompetencia. A foglalkozások során azon területek fejlesztése a cél, amelyeken a gyermek elmaradással küzd. A fejlesztő órák létszáma a gyermekek képességeitől függően változnak, általában kis csoportban zajlanak, azonban szükség esetén egyéni órákra is sor kerülhet. (Tielemans, 2003; Franke, 2008; Verstraete, 2010)

II.6.7 Felsőoktatás

Bizonyos célcsoportok, mint a fogyatékos személyek, az etnikai kisebbségből érkező személyek, valamint az érzékszervi fogyatékos személyek sok esetben alulreprezentáltak maradnak. Az etnikai kisebbségből érkező személyek felsőoktatásba való bekerülésének aránya harmadannyi, mint a velük azonos életkorú belföldi személyeké, a török, illetve észak-afrikai fiatalok 19,4 %-a képes elvégezni az első tanévet a felsőoktatásban, míg a belga nemzetiségű személyek esetén ez az arány 56 %. A külföldi elsőéves hallgatók 60 %-a valamely iszlám országból érkezik. Sok külföldi hallgató túl magas követelményeket állít maga elé, azonban nem alkalmaznak hatékony módszereket, és problémákkal küzdenek. Az új finanszírozási határozat értelmében a hallgatók oktatási ösztöndíjra pályázhatnak, az érzékszervi fogyatékos személyek többlettámogatásra, az egyetemi és főiskolai tandíjak összegének mérséklésére jogosultak. (Verstraete, 2010)

2008 januárjában megalakult az inkluzív felsőoktatási támogatópont (SIHO), tanulás és munka a felsőoktatásban elnevezésű program a mozgáskorlátozottak számára. A támogatás a Nyugat-Flandriai Főiskola (*Hogeschool West-Vlaanderen*), a Genti Egyetem (*Universiteit Gent*) és a Brüsszeli Szabadegyetem (*Vrije Universiteit Brussel*) közötti együttműködés (VEHHO) utódjaként jött létre. Küldetése, hogy segítse az intézményeket az SNI politika bevezetésében. A mozgásszervi fogyatékos hallgatók (T4), akik részt kívánnak venni a felsőoktatásban, vagy felsőoktatási keretek között szeretnének dolgozni, segítséget és tanácsot kérhet a támogatópontoktól. (Verstraete, 2010)

II.6.8 Támogatás a fogyatékos személyek részére a Fogyatékos Személyek Flamand Ügynökségétől (VAPH)

A fogyatékos gyermekek és fiatalok, akik a többségi oktatásban vesznek részt, támogatásra jogosultak a személyes segítségnyújtási költségvetés által (PAB). Az Ügynökség három fő területen nyújt segítséget a fogyatékos személyek és családjuk részére. Az otthon-szolgálat során a fogyatékos személy otthonában van lehetőség tanórákat tartani, vagy a segítő személy a hétköznapi tevékenységek elvégzésében nyújt segítséget. A napközi rendszerű szolgáltatások igénybevétele esetén a fogyatékos személy csupán az estét, éjszakákat és hétvégeket tölti családjá körében. Ezen felül bentlakó rendszerű gondozásra is igényt nyújthatnak be az érintett személyek, amely állandó ellátást jelent. A gyermekek otthoni ellátása a gyermek és szülei oktatását, pszichológiai gondozását jelenti, a gyermek fejlődésének érdekében. A bentlakó rendszerbe bekerülhetnek a fogyatékos gyermekek, akár részesülnek iskolai oktatásban, akár nem. A fogyatékos felnőttek otthoni ellátásának célja, hogy önálló életvitelre neveljék a fogyatékos személyeket. A napközi rendszerbe azon személyek kerülhetnek be, akik munkavégzésre képtelenek, azonban mindennapjaik során hasznos tevékenységet szeretnének végezni. A centrumok különböző tevékenységeket biztosít a felnőttek számára, mint műhelymunkát, kertészkedést, valamint részben ipari munkákat. Emellett különböző terápiákat, képzéseket biztosítanak a VAPH centrumok. A bentlakásos rendszerű intézményekbe bekerülhetnek a dolgozó személyek, akiknek az éjszakai ellátását otthon nem tudnák biztosítani, valamint a munkaképtelen, nyugdíjas személyek, akik napközben is a centrumban tartózkodnak. (*Flemish agency for disabled people*, 2009; Verstraete, 2010)

II.7. Szegregált gyógypedagógia

A többségi alapfokú (BaO) és középiskolai oktatás (SO) mellett Flandriában jelen van a gyógypedagógia (BuO) is szegregált keretek között a fogyatékos gyermekek részére. A többségi oktatásban résztvevők száma 1,1 millió, míg a gyógypedagógiai tanulóké 46 000. Az utóbbi 15 évben ez a szám 40%-kal nőtt. Akkor a gyermekek 2,9%-át, míg ma a tanulói populáció 4%-át látja el. A fogyatékos gyermekek tipológiai besorolása nyolc fogyatékosági típusba történik a fő fogyatékoság természetétől és fokától függően (enyhe értelmi fogyatékosok, mérsékelt vagy súlyos értelmi fogyatékosok, súlyos érzelmi vagy viselkedési problémákkal küzdők, mozgásszervi fogyatékosok, kórházban, preventóriumban nevelkedő

gyermek, látássérült, hallássérült, súlyos tanulási nehézségekkel küzdők). Ez a kategorizálás adja a gyógypedagógiai szervezés alapját. Ezen túlmenően középiskolai szinten négy képzési forma (OV) van jelen, így a gyermekek további csoportokra oszthatóak képességeiknek megfelelően (OV 1: önálló életvezetésre képtelenek, OV 2: oktatást követni képes, védett munka-, és életkörülmények között önálló életvezetésre képes tanuló, OV 3: szakképzés elvégzése után normális munkakörülmények között munkavégzésre képes fiatalok, OV 4: értelmi képességei alapján a többségi oktatás körébe tartozó, azonban a gyógypedagógia személyre szabott keretein belül tanuló gyermekek). A gyógypedagógiai ellátást számos egyéb szempont szerint is vizsgálhatjuk, mint a múltbeli szerepe, a jövőbeni tervek, a célcsoport, a család számára biztosított támogatás alapján. Természetesen ide tartozik a korábban részletesen leírt GOK, GON, illetve ION programok is. (Tielemans, 2003; Van Rompu, Mardulier, De Coninck, Van Beeumen és Exter, 2007; Verstraete, 2010)

II.7.1 Jogsabályi háttér

Az 1997. február 25-i alapfokú oktatási rendelet a gyógypedagógia fontosságát hangsúlyozza. Az 1970. július 6-i törvény a gyógypedagógiai és integrált közép fokú oktatás jelentőségéről szól. 2008-ban a 2002. július 19-i Flamand Kormány határozatának hatályában az egész napos középiskolai oktatás került megszervezésre (lásd 10. sz. melléklet). (Verstraete, 2010)

II.7.2 Fejlesztési célok

Az 1999. március 2-i rendelet ratifikálta a Flamand Kormány 1998. december 1-i határozatát, amely meghatározza a T2 (mérsékelt vagy súlyos értelmi fogyatékosok) gyógypedagógiai középiskolai oktatás (BuSO) fejlesztési céljait. A Flamand Kormány 2001. április 27-i határozatát 2002. január 18-i rendelet emelte jogerőre, meghatározva a T8 (súlyos tanulási nehézséggel rendelkezők) gyógypedagógiai alapfokú oktatás (BuBaO) fejlesztési céljait. A 2002. január 18-i rendelet tartalmazza a többségi oktatási (SO) és a gyógypedagógiai középiskolai oktatás (BuSO) közös céljait. A 2002. március 22-i rendelet iktatta be a Flamand Kormány 2001. november 23-i határozatát, amely meghatározza az T1 (enyhe értelmi sérültek) gyógypedagógiai alapfokú oktatás (BuBaO) fejlődési céljait. A Flamand Kormány 2002. április 19-i határozatát a 2002. július 19-i rendelet hagyta jóvá, a T3 (súlyos érzelmi és/vagy viselkedési problémával rendelkezők) gyógypedagógiai középiskolai oktatásban (BuSO) érvényes fejlesztési célokat meghatározva. A 2003. május 23-i rendelet emelte jogerőre s Flamand Kormány 2003. január 31-i határozatát, amely tartalmazza a T7

(hallássérültek) gyógypedagógiai alapfokú oktatás (BuBaO) fejlesztési céljait. A Flamand Kormány 2007. július 13-i határozata az állandó magántanulói oktatásról (POAH) szól, biztosítva a gyermek otthonában megvalósuló tanítást a beteg gyermekek és fiatalok számára (lásd 11. sz. melléklet). (Verstraete, 2010)

II.7.3 Általános célok

Az 1970. július 6-i gyógypedagógiai törvény és az 1997. február 25-i alapfokú oktatási rendelet is leírja, hogy a gyógypedagógia elsődleges célja, hogy minden nehézséggel küzdő gyermek - aki képtelen a többségi oktatás követelményeinek megfelelni - megkapja a személyes és szociális ellátás optimumát. (Verstraete, 2010)

II.7.4 Földrajzi megközelíthetőség

A gyógypedagógiai ellátást (BuO) olyan intézmények szervezik meg, amelyek függetlenek a többségi intézményektől, azonban bizonyos esetekben kapcsolatban állnak olyan szociális és oktatási intézményekkel, amelyek fogyatékos személyekkel foglalkoznak. A gyógypedagógiai ellátás kínálata nem oszlik el egyenletesen az alapfokú és középiskolai oktatás idejére. Az Oktatási és Továbbképzési Minisztérium döntheti el, hogy mely tanulók jogosultak kedvezményes szállításra. A gyermekek utaztatásának biztosítása a De Lijn társaság feladata. A gyógypedagógiai intézmények egyenlőtlen eloszlása azt eredményezi, hogy sok tanuló éveket tölt az iskolabuszon ülve az otthonuk és az iskolájuk között. Hogy megkíméljék a gyermekeket a mindennapi hosszadalmas utazástól, bizonyos esetekben a szülők a gyermek bentlakásos oktatása mellett döntenek, míg más esetekben alternatív lehetőség adódik, amely biztosítja a gyermek más oktatási formájú (OV) intézményben való elhelyezését a lakóhelyéhez közelebb. Minden gyermek jogosult a lakóhelyéhez legközelebbi oktatási intézményben való elhelyezésre. A rászoruló tanulók számára az ingyenes közlekedés biztosítva van. (Verstraete, 2010)

II.7.5 Felvételi követelmények és iskolaválasztás

A gyermekek legkorábban 2,5 éves korukban kerülhetnek be a gyógypedagógiai óvodai ellátási rendszerbe (BuKO). A többségi oktatásra vonatkozó időpontok nem irányadóak a gyógypedagógiában. A gyermekek hatéves korukig járhatnak óvodába, indokolt esetben a hetedik életévük betöltéséig. A gyógypedagógiai általános iskolában (BuBaO) a tanévet megelőző január elsejéig hatodik életévüket betöltött gyermekek kezdenek meg

tanulmányaikat, indokolt esetben az ötéves gyerekeket is fogadják az intézmények. A döntést a szülő hozhatja meg, a nevelési tanácsadó központ (CLB) részletes felvilágosítása alapján. Általában a gyógypedagógiai általános iskolai oktatás hét évig tart. Azonban a szülő dönthet arról, hogy a tanuló 14 éves koráig az oktatás ezen formájában vegyen részt. A gyermekek 13 éves koruktól legkésőbb 21 éves korukig maradhatnak a gyógypedagógiai középiskolai intézményben (1983. június 28-i törvény). A 21 éves korlátozás a Gyógypedagógiai Szakértői Bizottság (CABO) javaslatára kitolható (lásd 12. sz. melléklet). A gyógypedagógiai intézményrendszerbe való bekerülés feltétele a regisztrációs jegyzőkönyv megléte, ami két részből áll, egy tanúsítványból, amely tartalmazza a fogyatékoság típusát, a tanuló számára kijelölt oktatási formát és SNI szintet, valamint egy indoklási jegyzőkönyvből, amely multidiszciplináris vizsgálatok eredményeit tartalmazza. A fent említett dokumentumot a szülő számára a nevelési tanácsadó központ (CLB), vagy a gyermekek ellátásáért felelős egyéb testület állíthatja ki. Minden tartományban jelen van a Gyógypedagógiai Szakértői Bizottság (CABO), amely jogkörébe tartozik a gyermekek oktatás alóli felmentésének lehetősége, a korhatárok kitolása, a tanulók többségi oktatásból gyógypedagógiai ellátásba való elhelyezése, gyógypedagógiai ellátásból többségi intézménybe való átirányítása, a gyermekek számára leginkább megfelelő intézménybe való közvetítése, illetve szükség esetén a magántanulói jogviszony megállapítása. A szülők, illetve a fogyatékos felnőttek, vagy törvényes képviselőjük számára lehetőség van a felügyelőségtől, az intézményvezetőtől, illetve a nevelési tanácsadó központ (CLB) pszichológusától tanácsot kérni. Amennyiben a szülő, vagy a fogyatékos felnőtt nem tud együttműködni az intézménnyel, vagy nem ért egyet a Gyógypedagógiai Szakértői Bizottság (CABO) döntésével, fellebbezést nyújthat be. (Soubry, 1992; Tielemans, 2003; Verstraete 2010)

Amióta az egyenlő oktatási esélyek (GOK) szabályzásra kerültek, az iskolák nem utasíthatják el többé azon gyermekeket, akik olyan tanúsítvánnyal rendelkeznek, amelyben meghatározott oktatási formát (OV) az intézmény ellátja. Az iskolák kronológiai jegyzékbe veszik az intézménybe felvett gyermekeket. Mindaddig biztosítani kell a tanulók felvételét, amíg az intézmény befogadóképessége ezt lehetővé teszi (földrajzi elhelyezkedés, oktatási forma, SNI típus, tanulócsoport, tanári kar). Vizsgálat esetén a jegyzékkel az intézmények igazolni tudják, hogy egy tanuló elutasítását követően nem vettek fel másik gyermeket. Amennyiben az elutasítást a szülő jogtalannak érzi, panasszal élhetnek a Tanulójogi Bizottságnál (CLR). A felvételt nyert tanulók és szülők kötelesek elfogadni az intézmény pedagógiai programját,

valamint az iskola szabályzatát, házi rendjét. (Van Rompu, Mardulier, De Coninck, Van Beeumen és Exter, 2007; Verstraete, 2010)

II.7.6 Állandó magántanulói oktatás a beteg gyermekek számára (POAH)

Az iskoláskorú gyermekek, akik a gyógypedagógiai ellátás körébe tartoznak, azonban egészségügyi állapotuk miatt (pl.: rendkívül törékeny csontok, fertőzések iránti fokozott érzékenység) hosszabb ideig (egy vagy több évre) képtelenek az iskolai környezetben tanulni társaikkal, állandó magántanulói státuszt kapnak. A gyermek otthoni ellátását végző gyógypedagógiai intézményt a Gyógypedagógiai Szakértői Bizottság (CABO) jelöli ki. 2009 óta az ötéves gyermekek, akik gyógypedagógiai ellátásban részesülnének, szintén jogosultak állandó magántanulói oktatásra. (Verstraete, 2010)

II.7.7 Korosztályok és tanulócsoportok

A flamand gyógypedagógiai ellátás az óvodáskortól a középfokú tanulmányok befejezéséig tart. Általános iskolai szinten (BuBaO) nyolc fogyatékosági típust különböztetnek meg a gyermeki jellegzetességek alapján. Az óvodai nevelés (BuKO) a T1 (enyhe értelmi sérültek), valamint a T8 (súlyos tanulási nehézséggel rendelkezők) szinteken nincsen jelen. Középiskolai szinten (BuSO) négy oktatási forma (OV) van jelen, amelyekben belül a gyermekeket az általános iskolában is jelenlévő fogyatékosági típusba sorolják a fogyatékoság természetétől, fokától függően. Azonban a T8 (súlyos tanulási nehézséggel rendelkezők) középiskolai szinten nem elérhető. A szervező testületek (CABO, CLB) határozzák meg, hogy mely gyermekek milyen fogyatékosági típus és oktatási forma szerint kezdik meg a tanévet (lásd 13. sz. melléklet). (Tielemans, 2003; Van Rompu, Mardulier, De Coninck, Van Beeumen és Exter, 2007; Verstraete, 2010)

II.7.8 Tanévszervezés

A tanév, a tanítási hetek és az iskolai napok szervezése a többségi iskolák oktatási rendjéhez igazodik, azonban a napi tevékenységek nagyobb mértékben a tanulók egyéni igényeihez igazodik. (Verstraete, 2010)

II.7.9 Tanterv, tantárgyak

A fejlesztések jelenleg a gyógypedagógiai általános iskolákban (BuBaO) a T1 (enyhe értelmi fogyatékosok), a T2 (mérsékelt vagy súlyos értelmi fogyatékos gyermekek), a T7

(hallássérültek), valamint a T8 (súlyos tanulási nehézségekkel küzdő gyermekek) számára érhető el. A gyógypedagógiai fejlesztés tanulási területekre van osztva. A tanulási területek nagyjából megfelelnek a többségi általános iskolai (BaO) tantárgyaknak. A célcsoport sajátosságait figyelembe veszi az oktatás, így a témakörök részben más módon összeállítottak, a tudásanyagok elsajátítására hosszabb időintervallumot engedélyez a tanterv. (Tielemans, 2003; Verstraete, 2010)

A középfokú oktatásban a szervezés az oktatási formáknak (OV) megfelelően alakul. Az első oktatási forma (OV 1) egyetlen szakaszból áll, amely legalább négy tanévig tart, míg a második oktatási forma (OV 2) két szakaszból épül fel, amelyek egyenként legalább két tanévig tartanak. A harmadik oktatási formához (OV 3) három szakasz tartozik, valamint egy opcionális integrációs szakasz. Az első szakasz a megfigyelési szint, ami az első tanévet foglalja magába és maximálisan egy tanévig tart, ezt követi a képzési szint, legalább két tanévre elosztva, majd a szakképzési szint szintén legalább két tanévig tart. A negyedik szakasz a választható integráció szint. Ez egy teljes tanévig tart a „váltakozó” szakképzés keretein belül (a tanuló iskolai és munkahelyi keretek között tölti mindennapjait, a két helyszínt „váltogatja”). A negyedik oktatási forma (OV 4) az az oktatási forma, amely a megfelelő többségi középiskolai oktatás órarendjét követi, ahogyan az oktatás szerkezete is a többségi oktatás struktúráját követi, mivel a tanulók többségi oktatásba integrálhatóak gyógypedagógiai támogatással. A gyógypedagógiai oktatásban a tanulók nem feltétlenül a közös tantervet követik, az egyéni tantervek a gyermekek saját adottságait figyelembe véve segítik elő a tanulók optimális fejlődését. A tanulók, tanulócsoportok részére fejlesztési terv készül. A fejlesztés formáját az iskolai fejlesztő-team választja ki a fejlesztési elvek alapján - a fejlesztésnek meg kell felelnie az oktatási formának, fogyatékosági típus specifikus. (Tielemans, 2003; Verstraete, 2010)

2002-ben az új képzési struktúra került bevezetésre a harmadik oktatási forma (OV 3) tanulói számára, amely keretein belül a professzionális kurzusok indultak. A képzési struktúra tartalmazza a szakmai középfokú oktatás (BSO), a műszaki középiskolai oktatás (TSO) és a részidős középfokú szakképzés (DBSO) elemeit. A Flamand Társadalmi - Gazdasági Tanács (SERV) társadalmilag releváns foglalkozás listát állított össze a tanulók számára. A foglalkozások alapjai, a kompetenciák, a szükséges tudásanyagok és kulcsismeretek meghatározásra kerültek. Ez azt jelenti, hogy az OV 3 által kínált oktatás megfelel a többségi képzési struktúrának, egyúttal figyelembe veszi a gyógypedagógiai szükségleteket. Az ellátást a gyermekek egyéni képességeihez igazítják, az egyéni fejlesztési tervre építve, de az azonos

elnevezésű kurzusok azonos tartalommal bírnak függetlenül attól, hogy gyógypedagógiai, vagy többségi keretek között tanulják-e a fiatalok. Ez azért fontos, mert így az OV 3-ban végzett tanulók is versenyképesek lesznek a munkaerőpiacon. A SERV tizenhat fő szakmai területen biztosítja a tanulók szakképzését, azonban az intézmény dönthet a felől, hogy melyeket biztosítja, a felszerelés, földrajzi elhelyezkedés, igények fényében. A szakmai gyakorlatot a következő területeken szerezhethetnek a középiskolások: mezőgazdaság (mezőgazdaság, szarvasmarha-tenyésztés); kertészet (kertészet, virágkertészet, üvegházi kertészet, faiskola, kisállat- és baromfitenyésztés); kohászat (kohászat, kovácsmunka, hegesztési munka, lemezgyártás, autó-karbantartás, vizesblokk eszközeinek gyártása, központi fűtés, műanyagipar); famegmunkálás (famegmunkálás, ácsolás, asztalosmunkák, bútorkészítés, fémbútorok gyártása, műanyag-megmunkálás); építőipar (építőipar, kőművesség, betonozási munkálatok, vasmunkák, fugázás, belsőépítészeti, csempézési, elektronikus felszerelések); textilipar (konfekcióruhák, gépi kötés, kézi fonás és szövés, női divat, férfi divat); festés, tapétázás, díszítés és kárpitozás (festés, tapétázás és padlóburkolati munkák); grafikai, plasztikai és művészeti ábrázolás (nyomtatás, betűszedés, nyomtatás, szitanyomás, könyvkötészet, fényképészet, dísz tárgyak); kosárfonás (kosárfonás, nád- és gyékényfonás); bőrfeldolgozás (bőrfeldolgozás, cipészet, bőrárak); finommechanika (finommechanika, óraműkészítés); zene (hangszerhangolás- és javítás); élelmiszeripar (mészárszék és hentes, pék-cukrász); házi és ipari munka (házimunka, ipari technikák, csoportos főzés, ellátás); fodrászat (fodrászat és szépségápolás); értékesítési és irodai munka (értékesítési és irodai munka, gépírás, gyorsírás, telefonkezelés, raktározás) (lásd 14. sz. melléklet). 2001. szeptember elsejétől kezdve a gyógypedagógiai középiskolai oktatásban jelenlévő 3. és 4. oktatási forma a moduláris oktatás került bevezetésre. Az új moduláris kurzusprofil tantárgyai a következők: földrajz, francia, történelem, holland, valamint a matematika. (Soubry, 1992; Tielemans, 2003; Verstraete, 2010)

II.7.10 Egyéni fejlesztési terv

Az egyéni fejlesztési terv tartalmazza a gyermekkel foglalkozó multidiszciplináris team feladatait. Leírja, hogy a szociális, pszichológiai, orthopedagógiai, orvosi, gyógyító tevékenységek miként integrálódhatnak a gyermek nevelésébe, oktatásába. Az egyéni fejlesztési tervet a nevelési tanácsadó központ (CLB) és a szülők véleménye alapján készíti el az osztálytanács. Az egyéni fejlesztési terv egy ciklikus, egyéni oktatási tervezési eljárás eredménye, amelyben a kezdeti állapotokat felméri, a fejlesztési módszerek kiválasztására

kerülnek, illetve a fejlesztés, a stratégia végrehajtásának folyamata is le van írva. A fejlesztési tervben meghatározott célok elérését követően, avagy a fejlesztésre szánt idő elteltével újabb vizsgálatok következnek, amelyek eredményei az újabb tervezési időszak kiindulópontjaként szolgálnak. A gyógypedagógiában alkalmazott oktatási módszerek minden esetben az egyénre irányulnak. Minden gyermek számára egyéni fejlesztési terv készül. (Pameijer, van Beukering, Schulpen és Van de Veire, 2007; Pameijer, Beukering, de Lange, Schulpen és Van de Veire, 2010; Verstraete, 2010)

A gyógypedagógiában az értékelésnek erősen formáló szerepe van. Az osztálytanács a nevelési tanácsadó központ (CLB) által irányítva meghatározza az osztályok összetételét, figyelembe véve, hogy a gyermeknek mely tanulócsoportban lenne a legjobb helye, mely SNI típusban és oktatási formában (OV) tanulva lenne képes a legnagyobb mértékű fejlődést elérni. (Willems, 2002; Tielemans, 2003; Verstraete, 2010)

II.7.11 Oktatási- és képzési tanácsadás, oktatási- és munkaviszony

Az iskolaszéken és a tanári karon kívül gyógyító, orvosi, szociális, pszichológiai és orthopedagógiai személyzet is részt vesz a tanulók fejlesztésében. Ezen kívül a nevelési tanácsadó központok (CLB) a gyógypedagógiában résztvevő gyermekek tanácsadására fókuszálnak. A CLB segíti a gyógypedagógia munkáját a fejlesztés során fellépő problémák, a magatartási problémák kialakulásának kockázatát csökkentve a gyermekeknek többségi oktatásból gyógypedagógiai oktatásba, illetve gyógypedagógiai oktatásból többségi oktatásba való áthelyezését segíti elő, annak érdekében, hogy a gyermek egy biztonságot nyújtó környezetben tanulhasson iskolaévei alatt. A gyógypedagógiai középfokú oktatás (BuSO) 3. oktatási formájában (OV 3) tanuló gyermekek az integrációs szakaszban kifejezett tanácsadást kapnak a tanácsadó team-től. A tanácsadó team az intézmény oktatói közösségéből, valamint az iskolán kívüli vállalkozásokból, szociális szervezetekből és más szakértőkből áll össze annak érdekében, hogy érdemlegesen támogassák a gyermekek fejlődését. Az első oktatási formában (OV 1) tanuló gyermekek számára - akik önálló életvezetésre képtelenek - szociális képzés biztosítható, miután a tanulók betöltötték 18. életévüket, vagy a kurzus tanévében töltik be 18. életévüket. A szociális tréning maximum 21-28 napig tart. Tréninget azok az intézmények tarthatnak, amelyek a termelés-orientált munkában részt venni képtelen felnőttek képzésére specializálódnak. A második oktatási formában (OV 2) tanulók számára - védett környezetben önálló életvezetésre képesek - az oktatás első szakaszában munka-gyakorlatban való részvétel tilos. A második szakaszban gyakorlaton vesznek részt, az intézményeknek

kötelessége a gyermekek számára biztosítani a gyakorlati lehetőséget. A harmadik oktatási forma (OV 3) tanulói számára - szakmai képzésben résztvevők – a harmadik képzési szakaszban, amikor a képesítés történik, a munka-gyakorlatban való részvétel kötelező és minden tanuló számára biztosított. A negyedik oktatási formában (OV 4) részt vevő gyermekek számára - akiket segítséggel a többségi oktatásba lehet integrálni - nincsen különleges képzési helyszín, a tanulók a többségi iskolában tanuló gyermekek képzési helyein vesznek részt a gyakorlati képzésben. Ezen tanulók, ahogy az összes - többségi oktatásban részesülő - egyenrangú tanuló, a munkaerőpiacon fognak elhelyezkedni. A nagyobb vállalatoknak törvényen alapuló kötelezettségeik alapján egy bizonyos számú fogyatékos személyt is foglalkoztatniuk kell. (Tielemans, 2003; Pameijer, van Beukering, Schulpen és Van de Veire, 2007; Pameijer, Beukering, de Lange, Schulpen és Van de Veire, 2010; Verstraete, 2010)

II.7.12 Bizonyítvány

Bizonyos esetekben a gyógypedagógiai általános iskolai oktatásban (BuBaO) tanulók is olyan bizonyítványt kapnak, mint a többségi oktatásban (BaO) részesülő gyermekek. A középfokú oktatásban (BuSO) a tanulók az oktatási forma szerint különböző bizonyítványokat kapnak. Az 1. oktatási formában (OV 1) tanulók társadalmi alkalmazkodási igazolást, a 2. oktatási formában (OV 2) tanulók társadalmi alkalmazkodási és foglalkoztathatósági igazolást kapnak a gyógypedagógiai középiskolai oktatásról (BuSO). A 3. oktatási formában (OV 3) tanuló gyermekek, akik elvégzik a képzést a képzési program bizonyítványát kapják, míg a képzést be nem fejezők szakmai középiskolai oktatási bizonyítványt kapnak. Az alternatív szakképzésben (ABO) résztvevő gyermekek, a program sikeres elvégzése esetén alternatív szakmai képzési bizonyítványt kapnak. A 4. oktatási forma (OV 4) szerint tanuló gyermekek bizonyítványa a többségi oktatásban kiállított dokumentumnak felel meg. (Tielemans, 2003; Mortier, Schauwer, Van de Putte és Van Hove, 2010; Verstraete, 2010)

II.7.13 Magánoktatás

A gyermekek számára elérhető a magántanulói jogviszony, amennyiben azt a gyermek egyéni képességei indokolttá teszik. (Verstraete, 2010)

II.8. Migráns gyermekek és az etnikai kisebbségekből érkező tanulók

A migráns gyermekek számára az idegen anyanyelvű tanulók fogadó oktatása (OKAN) biztosítja a tanulási lehetőséget. A Brüsszel-régióban, valamint a perifériális, és a nyelvhatáron elhelyezkedő holland tanítási nyelvű iskolák tanulóira speciális rendelkezések vonatkoznak. (Verstraete, 2010)

II.8.1 Az idegen anyanyelvű tanulók fogadó oktatása a többségi oktatásban (OKAN)

Az idegen anyanyelvű gyermekek többségi oktatásba való bevezetése az általános és középiskolai szinteken 1991-ben indult meg. A program célja, hogy segítse az idegen nyelvű tanulók holland nyelvi készségeinek, és szociális integrációjának fellendítését. 2008. szeptember elseje óta kiterjesztették a programot a nyílt menekültügyi centrumokban tartózkodó gyermekekre is. Az idegen nyelvű gyermekeket fogadó intézmények jelentkezhetnek többlet SNI órákra, valamint kiegészítő működési támogatásra. Az 1995-1996-os tanévben középiskolai szinten 364 idegen anyanyelvű gyermek tanult. Ez a szám az 1999-2000-es évre 947-re, a 2000-2001-es tanévre 1 597-re ugrott. A következő tanévben 1 810 középiskolás idegen anyanyelvű gyermek tanult az OKAN program keretein belül. 200-2004-ben 1 879 fiatal vett részt a programban. A 2008-2009-es tanévre a tanulók száma némi csökkenést mutatott, 1 839 középiskolás gyermek vett részt a programban (lásd 15. sz. melléklet). (Verstraete, 2010)

II.8.1.1 Jogszabályi háttér

Az idegen anyanyelvű tanulók fogadó oktatása a többségi oktatásban (OKAN) elnevezésű program irányítását az 1997. február 25-i általános iskolai oktatásra vonatkozó törvény szabályozza. A Flamand Kormány 2006. szeptember 1-i határozata a nem-holland anyanyelvű személyek integrációjában megjelenő kiegészítő SNI órák felhasználását szabályozza. A BaO/2006/03 körlevél az idegen nyelvű gyermekek általános iskolai fogadó oktatásáról szól, valamint az alternatív képzési rendszerről (ABO) szóló SO/2008/08 körlevél is. A Flamand Kormány 2009. október 16-i határozata meghatározza az idegen anyanyelvű gyermekek középiskolai fogadóosztályaiban zajló fejlesztés működését (lásd 16. sz. melléklet). (Verstraete, 2010)

II.8.1.2 Célcsoport

Idegen anyanyelvű tanulónak nevezzük azokat a gyermekeket, akiknek az iskolába való beiratkozáskor a holland nyelv nem az anyanyelve, nem rendelkezik kellő jártassággal az oktatás nyelvét illetően ahhoz, hogy sikeresen követni tudja az oktatás menetét, a gyermek otthonában nem a holland a beszélt nyelv. Továbbá idegen anyanyelvűnek tekinthetők azok a tanulók, akik nem tanultak legalább egy teljes tanéven keresztül olyan intézetben, ahol az oktatás nyelve a holland, nem éltek megszakítás nélkül legalább egy éven keresztül Belgiumban. 2008-ban a meghatározást kiterjesztették a nyílt menekültügyi centrumokban élő gyermekekre is, akik kétéves fogadó oktatásra jogosultak. (Verstraete, 2010)

II.8.1.3 Speciális támogatási intézkedések

Annak érdekében, hogy az idegen anyanyelvű gyermekeket el tudják látni az általános iskolai oktatás (BaO) során, valamint a középfokú tanulmányok (SO) ideje alatt, az idegen anyanyelvű tanulók után többlet operatív támogatást kapnak az iskolák. A támogatás mértéke a fogadó év alatt 12,5 euró/idegen anyanyelvű gyermek/hónap. A nyomon követési időszak során nem kapnak az intézmények többlettámogatást. (Verstraete, 2010)

Az általános iskolákban az iskola típusától függően legalább 4-6 idegen anyanyelvű gyermeket kell, hogy fogadjon egy iskola, avagy iskolaközösségenként 12 gyermeket. A nyomon követési tanévre nincsen minimális létszám meghatározva. A középiskolai oktatásban az intézmények legalább 25 főt kötelesek foglalkoztatni. (Verstraete, 2010)

Az általános iskolai keretek között minden OKAN programban részt vevő gyermek számára egyéni fejlesztési tervet dolgoznak ki. A középiskolákban előzetes tervet kell, hogy készítsenek a tanulók számára, amely szorosan kapcsolódik a fogadóév tantervéhez. A fogadóév során heti szinten 28-32 tanórán vesznek részt a gyermekek. Ebből legfeljebb négy olyan tanórát tarthatnak a gyermekek számára, amely nem közvetlenül hat a gyermekek hollandtudásának fejlődésére. A tanév végén minden idegen anyanyelvű gyermek, aki részt vett a fogadóévi oktatásban, tanúsítványt kap, amely tanúsítja, hogy a tanuló elvégezte a programot. (Verstraete, 2010)

II.8.2 Holland tanítási nyelvű iskolák a Brüsszel-régióban, valamint a további nyelvi területek érdekszférájában

A következőkben a holland tanítási nyelvű iskolák működését mutatom be a Brüsszel-régióban, illetve a periférián és nyelvhatáron elhelyezkedő területeken. (Verstraete, 2010)

II.8.2.1 Holland nyelvű oktatás a Brüsszel-régióban

2008-ban a Flamand Oktatási és Képzési Minisztérium és a Brüsszel-régió Minisztériuma törvényi keretek között határozták meg a holland-nyelvű oktatási programot a Brüsszel-régióban. (Verstraete, 2010)

Brüsszelben a flamand és a francia-nyelvű oktatási rendszerek különböző nyilvántartási listája miatt az iskolarendszerbe be nem került gyermekek ellenőrzésének rendszere meggyengült. 2007-ig senki nem tudta pontosan, hogy hány 6-18 éves élt a Brüsszel-régióban, illetve hányan vettek részt oktatásban. Ettől az évtől kezdve a Flamand és a Francia-nyelvű Oktatási Minisztériumok közös listát hoztak létre, hogy könnyebben követhessék a tanulók számának alakulását, valamint az iskolarendszerbe be nem kerülteket könnyebben tudják azonosítani. (Verstraete, 2010)

A Brüsszelben holland tanítási nyelvű iskolákban tanulók 68 %-a otthonában nem hollandul beszél. Ez az arány a középiskolai szinten 51 %. Ennek eredményeként számos intézkedés került bevezetésre. A 2010-2011-es tanévtől kezdődően csak abban az esetben vehetnek részt a gyermekek az oktatásban holland oktatási nyelvű intézményben, ha legalább egy tanévig hollandnyelvű óvodába járnak, vagy megfelelnek egy nyelvi teszten. Emellett a szülőknek alá kell írniuk egy kötelezettségvállalási nyilatkozatot. A törvényi kötelezettség, amely szerint egy bizonyos óraszámban kötelező a franciaoktatás az általános iskolákban hasznos a francia nyelvi területen élők számára. 2009. szeptember 1-jétől az iskolák rendelkeznek a döntés szabadságával, hogy az intézmény típusától függően megválasszák, hogy heti hány órában tanítanak francia nyelvet. Az általános iskolából középiskolába lépő, a holland nyelvet nem folyékonyan beszélő tanulók fejlődésének elősegítése érdekében az általános iskola harmadik osztályától kezdve a gyermekeket különböző csoportokba osztják nyelvi képességeik szerint. (Verstraete, 2010)

2007-ben a Flamand és a Francia-nyelvű Közösség Oktatási Minisztériuma megállapodást kötött, amely értelmében a 2008-2009-es tanévben 19 holland tanítási nyelvű iskola kezdett tanári csereprogramot a szomszédos francia oktatási nyelvű iskolákkal. (Verstraete, 2010)

A brüsszeli központosított közép fokú oktatás (BROSO) egy központosított hálózati támogatási kezdeményezés a hollandnyelvű középiskolák számára a Brüsszel-régióban 2006 óta. A tanárok munkájára fókuszál a kezdeményezés, célja a tanulók nyelvi képességeinek fejlesztése. A BROSO források 80 %-ban a Flamand Közösség finanszírozása által kerül kifizetésre, a fennmaradó 20 %-ot a Flamand Közösség Bizottsága (VGC) állja. A brüsszeli

prioritás politika (VBB) szintén központosított támogatási kezdeményezés, amely az általános iskolák nyelvi képzését támogatja. (Verstraete, 2010)

II.8.2.2 Más nyelvi terület fennhatósága alá tartozó érdekszférában lévő hollandnyelvű általános iskolák számára nyújtott támogatás

A Flamand Kormány egyik fő kérdése, hogy miként segíthetné a perifériákon, a nyelvhatárokon és a Brüsszel-régióban való hollandnyelvű oktatást és integrálhatná a nem-holland anyanyelvű gyermekeket a holland oktatási nyelvű rendszerbe. (Verstraete, 2010)

II.8.2.3 Törvényi szabályozás

A flamand területen kívül elhelyezkedő holland tanítási nyelvű iskolák működését szabályozza a BaO/2006/02 körlevél, a Flamand Kormány 2006. március 17-i határozata és a Flamand Kormány 2006. szeptember 1-i határozata a periférián és a nyelvhatáron a nem-holland anyanyelvű tanulók holland oktatási nyelvű iskolákba való integrálásáról írva (lásd 17. sz. melléklet). (Verstraete, 2010)

II.9. Statisztikai adatok a flamand gyógypedagógiai rendszerről

A következőkben néhány, a flamand gyógypedagógiai rendszerre vonatkozó statisztikai adatot ismertetek a tanulók létszámának változásáról, valamint a különböző gyógypedagógiai programban résztvevő gyermekek számáról.

A 2008-2009-es tanévben összesen 1 119 168 tanuló vett részt közoktatásban (leszámítva a T5 tanulókat), Flandriában alapfokú- (KO+BaO), és középiskolai szinten (SO) (lásd 18. sz. melléklet). A fogyatékos tanulók száma ebben az időszakban összesen 48 068 volt (19. sz. melléklet). A T5 (kórházban, preventóriumban gondozottak) keretek között 2009. február elsejei adatok szerint 641 gyermek tanult (lásd 20. sz. melléklet). (Verstraete, 2010)

Az 1995-1996-os adatokat alapul véve a 2008-2009-es tanévre a gyógypedagógiai általános iskolai oktatásban 22,26 %-kal, a gyógypedagógiai középiskolai oktatásban 20,78 %-kal nőtt a tanulók száma (lásd 21. sz. melléklet). Az 1993-1994-es tanévhez képest a 2008-2009-es tanévre 6 487-tel nőtt az általános iskolai GON tanulók száma, a középiskolások száma 2 389-cel emelkedett (lásd 22. sz. melléklet). (Verstraete, 2010)

2007-2008-ban 9 809 ION tanuló részesült oktatásban, Flandriában az óvodai ellátástól egészen a felsőoktatási szintig (lásd 23. sz. melléklet). (Verstraete, 2010)

A 2002-2003-as évben 44 930 ION oktatási órát számlált az oktatás. A 2008-2009-es tanévre ez a szám 46,28 %-kal emelkedett (lásd 24. sz. melléklet). A programra szánt költségvetés 57,93 %-os emelkedést mutatott (lásd 25. sz. melléklet). (Verstraete, 2010)

OKAN programban a 2008-2009-es tanévben 39 882 külföldi európai gyermek vett részt (lásd 26. sz. melléklet), míg a kontinensen kívülről 29 242 gyermek érkezett az országba, és tanult a program keretein belül (27. sz. melléklet), így összesen 69 124 tanulója volt az OKAN programnak. (Verstraete, 2010)

II.10. A flamand és a magyar gyógypedagógiai rendszer összehasonlítása

Kutatásom során a flamand és a magyar gyógypedagógiai ellátórendszerek között számos különbségeket fedeztem fel. A következőkben ezen eltéréseket mutatom be.

II.10.1 Ellátottak köre

A flamand gyógypedagógiai rendszerben ellátottak köre a fogyatékos, a beteg, rossz egészségügyi állapotú gyermekeken, fiatalokon kívüli a bevándorló és az etnikai kulturális kisebbségből érkező gyermekekre, az idegen anyanyelvű tanulókra, valamint a Brüsszel környéki területen élők holland nyelvű oktatására is kiterjed. (Verstraete, 2010)

Magyarországon gyógypedagógiai ellátásra a sajátos nevelési igényű (SNI) - azaz valamely fogyatékosági kategóriába sorolt - és beilleszkedési, tanulási, magatartási nehézséggel küzdő (BTM) gyermekek, tanulók jogosultak (lásd 28. sz. melléklet). (2001. évi CXCV. törvény a nemzeti köznevelésről)

Az ellátottak körének tanulmányozása sok eltérést fedezhetünk fel a két gyógypedagógiai rendszer között. A flamand rendszer a fogyatékos személyek ellátásán túl a beteg tanulók, valamint nyelvi, kulturális különbségekből adódóan hátrányos helyzetű gyermekek ellátását is céljául tűzte ki. Ezzel szemben Magyarországon a sajátos nevelési igényű (SNI), valamely fogyatékosági kategóriába sorolt, illetve a beilleszkedési, tanulási, magatartási nehézséggel küzdő (BTM) gyermekek gondozását végzi a gyógypedagógia.

II.10.2 Fogyatékosági kategóriák

Flandriában nyolc fogyatékosági típust határoztak meg, úgymint enyhe értelmi sérültek, középsúlyos, vagy súlyos értelmi sérültek, súlyos érzelmi és/vagy viselkedési problémával rendelkezők, mozgásszervi fogyatékosok, kórházban, preventóriumban gondozottak,

látássérültek, hallássérültek, súlyos tanulási nehézséggel rendelkezők csoportja. (Soubry, 1992; Ghesquière, Maes, Van Goidsenhoven és Vartmans, 2001; Tielemans, 2003; Van Rompu, Mardulier, De Coninck, Van Beeumen és Exter, 2007; Verstraete, 2010)

Magyarországon kilenc csoportot különít el a jogszabály. A fogyatékoság körébe tartoznak a mozgásszervi, az érzékszervi: látássérültek és hallássérültek, az enyhe és közép súlyos, súlyos, értelmi, vagy a beszéd fogyatékos, a több fogyatékoság együttes előfordulása esetén halmozottan fogyatékos, az autizmus spektrum zavarral vagy az egyéb pszichés fejlődési zavarral (súlyos tanulási, figyelem- vagy magatartásszabályozási zavarral) küzdő személyek (lásd 29. sz. melléklet). (2001. évi CXCV. törvény a nemzeti köznevelésről)

A fogyatékosági kategóriák bizonyos szinten hasonlítanak egymásra, hiszen mindkét tipológiában jelen van az enyhe, a közép súlyos, súlyos értelmi sérültek, a mozgásszervi fogyatékosok, a látás-, és a hallássérültek kategóriája. valamint a súlyos érzelmi, viselkedési problémával küzdők csoportja részben megfeleltethető a pszichés fejlődési zavarral küzdők körének. A magyar rendszer külön kategóriába sorolja az autizmussal küzdőket. A reformjavaslatok szerint a flamand rendszerben is hamarosan megjelenik ez a fogyatékosági kategória. Azonban a flamand gyógypedagógia külön csoportba sorolja a súlyos tanulási nehézségekkel rendelkező gyermekeket, illetve azon tanulókat, akik hosszabb időre az oktatási keretek közül kikerülnének egészségügyi állapotuk miatt. A magyar rendszerben megjelenik még a beszéd fogyatékosok, valamint a több fogyatékoság együtt járását magába foglaló halmozottan fogyatékosok csoportja.

II.10.3 Fogyatékosok a többségi oktatásban

Flandriában a GOK program keretein belül történik a hátrányos helyzetű gyermekek integrált ellátása. A GON program segítségével a T1 (enyhe értelmi sérültek), T3 (súlyos érzelmi, viselkedési problémával küzdők), T4 (mozgásszervi fogyatékosok), T6 (látássérültek), T7 (hallássérültek) és T8 (súlyos tanulási nehézséggel rendelkezők) tanulók többségi oktatásban vehetnek részt. Az ION program lehetőséget nyújt a T2 (közép súlyos, súlyos értelmi sérültek) részére, hogy integrált keretek között tanuljanak. Az idegen anyanyelvű tanulók többségi oktatásba való bevonásáról az OKAN program gondoskodik. (Verstraete, 2010)

A magyar oktatási rendszer biztosítja a fogyatékos gyermekek integrált oktatását, amennyiben a gyermek, tanulók képességei ezt lehetővé teszik. A gyermek ellátását a közoktatási intézmény, az egységes gyógypedagógiai módszertani intézmény (EGYMI), pedagógiai szakszolgálat intézménye együttesen látja el. (2/2005. (III. 1.) OM rendelet a Sajátos nevelési

igényű gyermekek óvodai nevelésének irányelve és a Sajátos nevelési igényű tanulók iskolai oktatásának irányelve kiadásáról)

A fent leírtakból látszik, hogy mindkét gyógypedagógiai rendszer biztosítja a többségi oktatásban való sikeres részvételre alkalmas fogyatékos tanulók integrációját.

II.10.4 Szegregált gyógypedagógia

A flamand és a magyar oktatási rendszerben is az óvodai neveléstől a középfokú tanulmányok befejezéséig jelen van a szegregált gyógypedagógiai nevelés. (2/2005. (III. 1.) OM rendelet a *Sajátos nevelési igényű gyermekek óvodai nevelésének irányelve és a Sajátos nevelési igényű tanulók iskolai oktatásának irányelve kiadásáról*, Verstraete, 2010)

II.10.5 Gyógypedagógiai munkát segítő intézmények

Mindkét közösség gyógypedagógiai munkáját több intézmény, szervezet segíti, azonban a segítő intézmények rendszere meglehetősen különböző.

Flandriában a gyógypedagógiai munkát a Gyógypedagógiai Szakértői Bizottság, (CABO), a nevelési tanácsadó központok (CLB), valamint a Tanulójogi Bizottságok (CLR) és a helyi konzultatív platformok (LOP) segítik. (Verstraete, 2010)

A magyar gyógypedagógiai munka segítését a pedagógiai szakszolgálatok és az egységes gyógypedagógiai, konduktív pedagógiai módszertani intézmények segítik legnagyobb mértékben. A pedagógiai szakszolgálat feladata a gyógypedagógiai tanácsadás, a korai fejlesztés, oktatás és gondozás, a fejlesztő nevelés, a szakértői bizottsági tevékenység, a nevelési tanácsadás, a logopédiai ellátás, a továbbtanulási és pályaválasztási tanácsadás, a konduktív pedagógiai ellátás, a gyógytestnevelés, az iskola-, és óvodapszichológiai ellátás, a kiemelten tehetséges gyermekek, tanulók gondozása. Az EGYMI gondoskodik az SNI gyermekek, tanulók integrálásának segítéséről, elláthat országos és megyei szakértői bizottsági, pedagógiai szakszolgálati feladatokat, utazó gyógypedagógusi hálózatot, családsegítő szolgálat működtethet, illetve minden esetben működtet egy, az iskola-egészségügyi ellátás feladatait, óvodai, általános-, vagy középiskolai feladatot ellátó intézményegységet. (2001. évi CXC. törvény a nemzeti köznevelésről)

III. Befejezés

III.1. Kutatási kérdések megválaszolása, hipotézisek bizonyítása, cáfolata

Kutatásom során mindvégig a kutatási kérdések megválaszolása volt a célom. A következőkben a kutatási kérdések megválaszolására törekszem, valamint a hipotézisek bizonyítását, cáfolatát írom le.

III.1.1 Kutatási kérdések megválaszolása

- Kik tartoznak a gyógypedagógia körébe?

A flamand gyógypedagógiai rendszerben ellátottak köre magába foglalja a fogyatékos személyeket, a beteg, rossz egészségügyi állapotú gyermekek, fiatalok, a bevándorló és az etnikai kulturális kisebbségből érkező gyermekek, az idegen anyanyelvű tanulók, valamint a Brüsszel környéki területen élők holland nyelvű oktatásának körét.

- Hány fogyatékosági kategóriát különböztet meg a flamand gyógypedagógiai rendszer?

A flamand gyógypedagógiai rendszer nyolc típust különböztet meg. Ezek az enyhe értelmi sérültek, a közép súlyos, vagy súlyos értelmi sérültek, a súlyos érzelmi és/vagy viselkedési problémával rendelkezők, a mozgásszervi fogyatékosok, a kórházban, preventóriumban gondozottak, a látássérültek, a hallássérültek, illetve a súlyos tanulási nehézséggel rendelkezők csoportjai.

- Léteznek-e szegregált gyógypedagógiai intézmények a fogyatékos gyermekek számára?

Igen. Létezik szegregált ellátás a fogyatékos személyek részére.

- Van-e lehetőség integrált oktatásra, az arra alkalmas fogyatékos tanulók részére?

Igen. Különböző programok (GOK, GON, ION, OKAN) segítik az érintett gyermekek többségi oktatásba való vezetését.

- Milyen képesítést szerezhetnek a fogyatékos tanulók?

A középfokú tanulmányokat négy különböző oktatási forma (OV) szerint végzik a fogyatékos fiatalok. Az OV 1 szerint tanulók társadalmi alkalmazkodási igazolást, az OV 2-ben részesülő gyermekek társadalmi alkalmazkodási és foglalkoztathatósági igazolást kapnak a gyógypedagógiai középiskolai oktatásról. Az OV 3-ban a képzési program bizonyítványát, vagy szakmai középiskolai oktatási bizonyítványt kapnak a tanulók. Az oktatás ezen

formájában tizenhat különböző képzési terület közül választhatnak a tanulók. Az alternatív szakképzésben (ABO) résztvevő gyermekek alternatív szakmai képzési bizonyítványt kapnak. Az OV 4 szerint tanuló gyermekek bizonyítványa a többségi oktatásban kiállított dokumentumnak felel meg. Ezen felül gyógypedagógiai középiskolai támogatással akár felsőoktatásban is részt vehetnek a fiatalok.

- Mennyi idős koruktól kerülhetnek be a gyermekek az ellátási rendszerbe?

A gyermekek óvodába lépéskor kerülhetnek be legkorábban a gyógypedagógiai ellátásba. Az életkor, amelyet legalább el kell érni erre az időre a 2,5 éves kor.

- Hány éves korig tanulhatnak a fogyatékos gyermekek gyógypedagógiai rendszerben?

A fogyatékos személyek középiskolai tanulmányainak végét a 21. életév betöltése jelenti, azonban a törvényi szabályozás lehetőséget nyújt a tanulók számára, hogy amennyiben a Gyógypedagógiai Szakértői Bizottság (CABO) szakértői véleménye indokoltá teszi, tovább az ellátó rendszerben maradhassanak.

- Milyen támogatásokra jogosultak a fogyatékos személyek, szüleik?

Flandriában a fogyatékos személyek és szüleik különféle anyagi támogatásban részesülhetnek (magasabb összegű családi pótlék, adókedvezmény, felnőttképzési tandíj mérséklése, elengedése, utazás költségeinek biztosítása). A gyermekek megsegítését szolgálja a sajátos követelmények rendszere, az SNI órák, a gyógypedagógiai támogatás, a részidős művészeti képzés (DKO), a tudományos támogatás, a helyi konzultatív platformok (LOP) és a Tanulójogi Bizottságok (CLR). A gyermekek számára a szükséges speciális taneszközöket, esetleg tolmácsot biztosítják a jogszabályok.

- Milyen támogatást igényelhetnek a fogyatékos személyeket ellátó intézmények?

A gyermekeket fogadó iskolák számára SNI órákat, gyógypedagógusokat, továbbképzésre-szánt időt, integrációs támogatást biztosítja a flamand kormány.

- Különbözik-e a gyógypedagógiába bevont személyek köre a flamand és a magyar ellátási rendszerben?

A flamand ellátó rendszer kiterjed a fogyatékosokon kívül a beteg tanulók, valamint nyelvi, kulturális különbségekből adódóan hátrányos helyzetű gyermekek ellátására is, míg a magyar gyakorlatban az SNI és BTM gyermekek ellátása történik.

- Mennyiben különböznek a fogyatékosági kategóriák a magyar kategóriáktól?

Bizonyos kategóriákat mindkét közösség ellátó rendszere felsorol (enyhe, közép súlyos, súlyos értelmi sérültek, mozgásszervi fogyatékosok, látás-, és hallássérültek). Van olyan kategória, amely részben megfeleltethető a másik rendszer bizonyos csoportjának (súlyos érzelmi,

viselkedési problémával küzdők - pszichés fejlődési zavarral küzdők), illetve van egy olyan csoport, amely a magyar tipológiában jelenleg megtalálható, azonban Flandriában még csak tervekben van bevezetése (autisták). Néhány flamand kategóriának nincsen magyar megfelelője (súlyos tanulási nehézségekkel rendelkezők, kórházban, preventóriumokban neveltek), ahogyan a magyar gyógypedagógiai rendszer is felsorol olyan típusokat, amelyeket a flamand tipológia nem ismer (beszédfogyatékosok, halmozottan fogyatékosok).

III.1.2 Hipotézisek bizonyítása, cáfolata

1. hipotézis: Feltételezésem szerint a flamand gyógypedagógiai rendszer integrált és szegregált keretek között is működik.

Hipotézisem igaznak bizonyult, hiszen integrált és szegregált intézményekben is tanulhatnak a fogyatékos tanulók. A hátrányos helyzetű, illetve fogyatékos személyek többségi oktatásba való bevezetésére különböző programokat hoztak létre Flandriában. Ezek a GOK, a GON, az ION és az OKAN programok. Az egyenlő oktatási esélyek (GOK) politikája 2002-ben indult, a kirekesztés, a társadalmi szegregáció és a diszkrimináció elleni küzdelem érdekében. Az egyenlő oktatási esélyek rendelete (GOK Decreet) a többségi és gyógypedagógiai alap-, és középfokú oktatásra vonatkozik. Biztosítja a szabad iskolaválasztás jogát, a helyi konzultatív platformok (LOP) és a Tanulójogi Bizottság (CLR) által nyújtott tanulói jogbiztonságot, az integrált nevelési támogatást. Az integrált oktatás (GON) által a fogyatékos tanulók a többségi oktatásban vesznek részt gyógypedagógiai támogatással óvodai, általános és középiskolai, felsőoktatási szinten. Az inkluzív oktatás (ION) célja a középsúlyos, vagy súlyos értelmi sérült gyermekek befogadása a többségi alap-, és középfokú oktatásba. A migráns gyermekek számára az idegen anyanyelvű tanulók fogadó oktatása (OKAN) szolgáltatja a tanulási lehetőséget. Szegregált keretek között óvodai, általános-, és középiskolai szinten vehetnek részt a gyermekek az oktatásban. A szegregált oktatás mindvégig fogyatékosági típus specifikus. Középiskolai szinten négy oktatási forma (OV) szerint tanulhatnak a fiatalok.

2. hipotézis: Elképzelésem szerint a gyermekek, tanulók óvodás koruktól egészen felnőtt korukig gyógypedagógiai ellátásban részesülhetnek.

Feltevésem beigazolódott. A többségi oktatásban irányadó életkorok nem jellemzőek a gyógypedagógiai ellátásra. A gyermekek már 2,5 éves korukban bekerülhetnek a gyógypedagógiai ellátó rendszerbe. A gyermekek hat, indokolt esetben hétéves korukig járhatnak óvodába. A gyógypedagógiai általános iskolába hatodik életévüket betöltött gyermekeket írathatnak be, azonban bizonyos esetben az ötéves gyerekeket is fogadják az

intézmények. A gyógypedagógiai alapfokú oktatás hét évig tart, azonban a szülő kérésére a gyermek 14 éves koráig maradhat az általános iskolában. A gyermekek 13 éves koruktól 21 éves korukig maradhatnak a gyógypedagógiai középiskolai intézményben, vagy a Gyógypedagógiai Szakértői Bizottság (CABO) javaslatára ezt követően is. A felsőoktatásba, felnőttképzésbe bekapcsolódó fogyatékos személyek támogatásáról valamely gyógypedagógiai középfokú intézmény gondoskodik.

3. hipotézis: Feltevésem, hogy a flamand és magyar gyógypedagógiai ellátás rendszerét segítő intézményrendszerek kialakítottsága azonos képet mutat.

Elképzelésem a kutatás során cáfolásra került. Habár mindkét közösség gyógypedagógiai munkáját több intézmény és szervezet segíti, a segítő intézmények rendszere meglehetősen különbözik egymástól. Míg Flandriában a Gyógypedagógiai Szakértői Bizottság, (CABO), a nevelési tanácsadó központok (CLB), a Tanulóügyi Bizottságok (CLR) és a helyi konzultatív platformok (LOP) segítik az ellátás működését, addig a hazai gyakorlatban a pedagógiai szakszolgálatok és az egységes gyógypedagógiai módszertani intézmények (EGYMI) biztosítják a sikeres gyógypedagógiai ellátás hátterét. A CABO jogkörébe tartozik a gyermekek oktatás alóli felmentésének lehetősége, a korhatárok kitolásának biztosítása, a tanulók többségi-, és gyógypedagógiai hálózatok közötti átirányítása, a gyermekek számára megfelelő intézmény kiválasztása, illetve szükség esetben a magántanulói jogviszony megállapítása. A CLB azáltal segíti a gyógypedagógia munkáját, hogy a fejlesztés során felmerülő problémák, a magatartási problémák kialakulásának kockázatát csökkenti a tanulók számára legmegfelelőbb oktatási szint kiválasztásával. Tanácsadást biztosít a gyermekek, a szülők, és az iskolai dolgozók számára. A CLR egy autonóm hatalommal rendelkező bizottság, amely az oktatás valamennyi szintjén jelen van. Biztosítja a tanulók jogi biztonságát, amennyiben a szülők nem értenek egyet valamely gyermeküket érintő döntéssel, panaszt nyújthatnak be a Bizottságnál, amely annak kivizsgálását követően döntést hoz. A LOP a GOK politika végrehajtását segíti helyi szinten azáltal, hogy biztosítja az optimális tanulási lehetőségeket, segíti az idegen anyanyelvű tanulók befogadását. Közvetítő funkciót tölt be, amikor valamely SNI tanulót a források hiányára hivatkozva elutasítanak az iskolai beíratásakor, információs központként működnek a csecsemőt és kisgyermeket nevelő szülők számára, valamint elemzéseket végeznek az egyenlőtlen oktatási lehetőségekről, segítséget nyújtanak kutatások lebonyolítására. A pedagógiai szakszolgálat a gyógypedagógiai tanácsadás, a korai fejlesztés, oktatás és gondozás, a fejlesztő nevelés, a szakértői bizottsági tevékenység, a nevelési tanácsadás, a logopédiai ellátás, a továbbtanulási és pályaválasztási

tanácsadás, a konduktív pedagógiai ellátás, a gyógytestnevelés, az iskola-, és óvodapszichológiai ellátás, a kiemelten tehetséges gyermekek, tanulók gondozásának feladatát látja el. Az EGYMI gondoskodik az SNI gyermekek integrálásáról, országos és megyei szakértői bizottsági, pedagógiai szakszolgálati feladatokat lát el, utazó gyógypedagógusi hálózatot, családsegítő szolgálat működtethet, valamint minden esetben működtet egy, az iskola-egészségügyi ellátás feladatait, óvodai, általános-, vagy középiskolai feladatot ellátó intézményegységet.

III.2. Összegzés, kutatási lehetőségek

Dolgozatomban a flamand gyógypedagógiai rendszert mutattam be. A főiskola biztosította nemzetközi program, az Erasmus keretein belül egy szemesztert Belgiumban, Nyugat-Flandriában töltöttem. Tanulmányaim során fogalmazódott meg bennem az igény, hogy további ismereteket szerezzek a flamand gyógypedagógiai ellátásról, így egy kéthetes tanulmányút során bővítettem szaktudásomat.

A gyógypedagógiai rendszer rövid, általános áttekintését követően bepillantást engedtem a flandriai gyógypedagógia történetébe, az 1820-as évektől egészen a XXI. század fordulójáig. Felvázoltam a rendszer jövőjét, a jelenleg folyamatban lévő reformjavaslatok ismertetésével. A javaslatok kiterjednek az oktatási-ellátási keretmunka megváltoztatására azáltal, hogy megszünteti az oktatási rendszert jellemző kettősséget a klaszter és SNI-szint alapján történő kategorizálással, valamint szó esik az autizmus spektrum zavarról (ASS), mint a fogyatékosági tipológia 9. típusáról.

Bemutattam, hogy mely célcsoportokra terjed ki a gyógypedagógiai ellátás, milyen fogyatékosági típusokat különböztet meg a rendszer, milyen életkorú gyermekek kerülhetnek be a gyógypedagógia körébe, valamint azt, hogy a fogyatékosokon kívül kiket sorolnak még a célcsoport tagjai közé. Ide tartoznak a beteg, rossz egészségügyi állapotú gyermekek, akik állandó (POAH), vagy ideiglenes magántanulói oktatási programban (TOAH) tanulhatnak, szükség esetén virtuális iskolai környezetben (Bednet) vehetnek részt az oktatásban, vagy a fiatalok pszichiátriai intézményében (K-service) kerülnek gondozásba. Gyógypedagógiai ellátásban részesülnek a hátrányos helyzetű, bevándorló és etnikai kisebbségből érkező gyermekek, akiket a GOK program vett pártfogásába, az idegen anyanyelvű gyermekek, valamint azok a tanulók, akik a Brüsszel-régió valamely holland oktatási nyelvű iskolájában vesznek részt az oktatási-nevelési rendszerben.

Igyekeztem minél több információval szolgálni a rendszer nyújtotta anyagi támogatásról, amellyel a fogyatékos gyermekeket és családjaikat segítik Flandriában.

Betekintést nyújtottam a fogyatékos személyek többségi oktatásba való bevezetésének rendszerébe. Bemutattam az egyenlő oktatási esélyek politikáját (GOK), a programra vonatkozó jogszabályokat, a GOK tanulókat érintő speciális intézkedéseket, úgymint a gyermekek számára összeállított sajátos követelményrendszert, az SNI órákat, a részidős művészeti képzést (DKO) és a GOK támogatást. Leírtam, hogy miként segítik a gyermekek tanulmányait a helyi konzultatív platformok (LOP) és a Tanulójogi Bizottságok (CLR). Bepillantást engedtem az integrált oktatásba (GON), azáltal, hogy ismertettem az idetartozó jogszabályokat, a program speciális intézkedéseit, a GON tanulók ellátásának rendszerét. A gyógypedagógia többségi oktatási keretek közötti megvalósulását segíti még az inkluzív oktatás (ION), amely a T2 (középsúlyos- és súlyos értelmi sérült) gyermekek integrációját foglalja magába. Írtam az ION program speciális intézkedéseiről, a tanulók ellátásáról. Ezeken túl információkkal szolgáltam a speciális taneszközökről, a siketek számára biztosított tolmácsok munkájáról, az SNI órákról, valamint a fogyatékos személyek felsőoktatásban való segítéséről, a Fogyatékos Személyek Flamand Ügynöksége (VAPH) nyújtotta támogatásokról.

Dolgozatomban kitértem a szegregált gyógypedagógia jogi hátterére, fejlesztési- és általános céljaira. Bemutattam, hogy miként segíti a flamand kormány a gyermekek mindennapi iskolába járását, mik a gyógypedagógiai ellátásba kerülés felvételi követelményei, mi alapján választhatnak a tanulók szülei iskolát gyermekeik számára, miként biztosítja a magántanulói státuszt az oktatásból betegség miatt hosszabb időre kizoruló fogyatékos gyermekek (POAH) számára. A gyógypedagógiában megjelenő korosztályok és tanulócsoportok, valamint a tanév szervezésének, a tanterv, a tantárgyak felosztásának, az egyéni fejlesztési tervek elkészítésének módja is megjelenik a kutatásban, akárcsak az oktatással, képzéssel kapcsolatos tanácsadás, a bizonyítványok kiadásának, illetve a magántanulói jogviszony biztosításának rendszere.

Ismertettem, hogy miként gondoskodik a flamand gyógypedagógia a migráns és az etnikai kisebbségekből érkező tanulókról azáltal, hogy bemutattam az OKAN programot. A programra vonatkozó jogszabályok, célcsoportok, támogatási intézkedésekre fordítottam figyelmet elsősorban. Ezt követően a Brüsszel-régióban és a további nyelvi területek érdekszférájában történő holland nyelvű oktatásról írtam.

A flamand gyógypedagógiai rendszer tanulmányozása során érdekes statisztikai adatokra találtam, amelyeket egy külön fejezetben jelenítettem meg.

Tekintettel arra, hogy dolgozatom fő célja, hogy a magyar gyógypedagógiai rendszer működésének hatékonyságát a kutatásom során nyert információk alapján tovább lehessen növelni, szemléltettem a flamand és a magyar gyógypedagógiai rendszer közötti legfőbb különbségeket.

Úgy gondolom, hogy az élet valamennyi területén fontos, hogy információkat, tapasztalatokat szerezzünk mások munkájáról, ezáltal tökéletesítve saját módszereinket, változtatva szemléletmódunkat. Ez alól nem képezhet kivételt az oktatási rendszer, ezen belül a gyógypedagógiai ellátás működése sem. Főiskolai tanulmányaim során lehetőséget kaptam, hogy megismerjem a flamand gyógypedagógiai rendszer működését. Meglátásom szerint a Flandriában működő ellátás rendszerének ismeretében a hazai gyógypedagógia rendszer bizonyos pontjainak megváltoztatásával, átgondolásával még hatékonyabbá lehetne ellátó rendszerünket tenni.

Véleményem szerint dolgozatom további kutatások alapjául szolgálhat. Úgy gondolom, hogy a flamand gyógypedagógus-képzés vizsgálata, bemutatása érdekes információkkal szolgálhatna. A T5 (kórházban és preventóriumban nevelt) gyermekek oktatási ellátásának tanulmányozása újabb tanulmányok megírását eredményezhetné.

IV. Felhasznált irodalom

2001. évi CXCV. törvény a nemzeti köznevelésről. <http://net.jogtar.hu> (2014. november 4.)
- 2/2005. (III. 1.) OM rendelet a Sajátos nevelési igényű gyermekek óvodai nevelésének irányelve és a Sajátos nevelési igényű tanulók iskolai oktatásának irányelve kiadásáról. <http://net.jogtar.hu> (2014. november 4.)
- De Tandem (2002): *Naar de gewone kleuterschool. Als kiezen minder vanzelfsprekend wordt.* Garant, Leuven-Apeldoorn.
- Dhont, Kristoff (2010): Inclusief onderwijs in Vlaanderen. *Zorgbreed*, maart april mei 2010. 2-9.
- Durnez, Katrien (2011): Collegiaal regionaal overleg tussen (Bu)BaO en (Bu)SO. Het werkt!. *Katholiek Basisonderwijs*, januari 2011. 130-131.
- (2009): *Flemish agency for disabled people*. VAPH, Brussel.
- Franke, Rob (2008): *Passend inclusief onderwijs: doen. Invoeringsprogramma.* Garant, Antwerpen-Apeldoorn.
- Ghesquière, P. - Maes, B. - Van Goidsenhoven, S. - Vastmans, K. (2001): Knelpunten in de typologie van het buitengewoon onderwijs in Vlaanderen. Analyse van het perspectief van onderwijsverstrekkers, leerlingbegeleiders en ouders. *Einraport OBPWO 99.10*. Afdeling Orthopedagogiek, Leuven, KU Leuven.
- Graindourze, Linda (2002): Inclusief? Dat is heel gewoon. Een praktijkverhaal. *Caleidoscoop*, januari-februari 2002. 32-35.
- Hellinckx, Walter - Bontens, Lou - De Coninck, Christine (2008): *Onderwijs aan kinderen met ernstige gedrags- en emotionele problemen. Handreikingen tot specifiek opvoeden.* Ministrie van Onderwijs, Brussel.
- Herreweghe, Caroline (2008): *Handelingsplanning in het buitengewoon basisonderwijs. Praktijkvoorbeelden uit het onderwijs voor kinderen met een verstandelijke beperking.* Garant, Antwerpen-Apeldoorn.
- Soubry, H. (1992): *Wegwijzer*. Nationaal Verbond van het Katholiek Buitengewoon Onderwijs, Brussel.
- Mortier, Kathleen - Schauwer, Elisabeth - Van de Putte, Inge - Van Hove, Geert (2010): *Inclusief onderwijs in de praktijk*. Garant, Antwerpen-Apeldoorn.

Pameijer, Noëlle - van Beukering, Tanja - de Lange, Sonja - Schulpen, Yolande - Van de Veire, Hugo (2010): *Handelingsgericht werken in de klas. De leerkracht doet ertoe!*. Leuven-Den Haag.

Pameijer, Noëlle - van Beukering, Tanja - Schulpen, Yolande - Van de Veire, Hugo (2007): *Handelingsgericht werken op school. Samen met leerkracht, ouders en kind aan de slag*. Leuven-Voorburg.

Tielemans, Jos (2003): *Onderwijs in Vlaanderen. Structuur-Organisatie-Wetgeving*. Garant, Antwerpen-Apeldoorn

Van Deuren, Guy (2002): De verwijzing van leerlingen van het gewone onderwijs naar het buitengewoon onderwijs en omgekeerd. *Caleidoscoop*, januari-februari 2002. 18-25.

Van Rompu, Wim - Mardulier, Theo - De Coninck, Christine - Van Beeumen, Luc - Exter, Els (2007): *Leerzorg in het onderwijs*. Garant, Antwerpen-Apeldoorn.

Verstraete, Natalie (2010): *Flemish Eurydice report 2010*. Department of Education and Training, International Relations Office, Eurydice Flemish Community, Brussel.

Willems, Lieve (2002): Kortsluiting tussen het CLB-decreet en de BuO-regelgeving. *Caleidoscoop*, januari-februari 2002. 12-17.

<http://detorretjes.sint-rembert.be> (2014. november 4.)

<http://www.ecoledecroly.be/hist-ov.htm> (2014. oktober 29.)

http://www.maps.com/ref_map.aspx?pid=11921 (2014. oktober 29.)

<http://net.jogtar.hu> (2014. november 4.)

<http://www.ond.vlaanderen.be/> (2014. november 4.)

V. Ábrajegyzék

1. számú kép: Katho-Reno: a Katholieke Hogeschool Zuid-West-Vlaanderen Torhout-i campusa	2
2. számú kép: „Ha elfoglalja a helyemet, legyen a helyemben!”	3
1. számú ábra: Belgium térképe	6
3. számú kép: Ovide Decroly	8